ROMA HUKUKUNUN ÖNEMİ

Türkiye, Cumhuriyet'le birlikte iktibas yoluyla kanunlaşmaya gitmiştir. Batı Hukuku örnek alınarak onların kanunları tercüme edilip ufak değişiklikler ile kabul edilmiştir. Batı Hukukunun ise kaynağı Roma Hukuku'dur. Bu nedenle ülkemizdeki hukuk roma hukuku ile ilintilidir. Bundan başka hukuk kurallarının yorumlanması için de Roma Hukukunu bilmek gerekir. Çünkü hukuk kurallarını tarihte en iyi yorumlayan Roma Hukukçularıdır.

ROMA HUKUKUNUN ÜSTÜNLÜĞÜ	
Coğrafi Üstünlük	Roma İmparatorluğu bütün Akdeniz havzasına yayıldığı için çok geniş uygulama alanı bulmuştur. Roma da bu dönemde tam bir merkez durumundadır.
Teknik Üstünlük	Roma hukuku, çağına göre çok ileri ve detaylı düzenlemeler yapmıştır. Neredeyse hayatın her alanını hukukla çevirmişlerdir. Feodalitenin yıkılması sonrası merkezi krallıklar kurulduğu için hukuk kurallarına daha fazla ihtiyaç duyulmuştur. Onlar da teknik olarak üstün olduğu için Roma hukukunu iktisap etmeyi seçmiştir.
Tarihi üstünlük	12. yüzyılda İtalya'da DİGESTA'nın el yazması eseri bulunuyor. Gaius'un yazdığı eserler ise M.S. 2. yüzyıla ait. Bu kadar güçlü bir sistem için çok erken bir tarihtir.

ROMA TOPLUMUNUN YAPISI

Gens (Topluluk)				
Poter Familias (Baba)				
Filius Familias (Aile Evlatları)				
Evlatlar	**Eşler**	**Torunlar**	**Hizmetçi**	**Köleleri**
Poter familias'ın (baba) **filius familias** (aile evlatları) üzerinde sınırsız ve sorumsuz bir çok hakkı vardı. Ölüm cezası verme gibi.				

AİLE-GENS-CURİA-TRİBUS-CİVİTAS

- Her ne kadar birleşme yoluyla CİVİTAS olunmuş ise de gensler yapılarını koruyarak birleşmişler toplumsal alanda pek değişiklik yapmamışlardır.
- Civitas'ın ortaya çıkmasından sonra kaynağı belirlenemeyen pek çok yabancı halk Roma ve çevresine yerleşmiştir.
- **Pleb** adı verilen ve genslere mensup olan **petriciilerin** sahip oldukları hakların hiçbirine sahip olmayan yeni sosyal sınıf ortaya çıkmıştır.
- **Patriiciler** ve **pleblerin** işgücü ve askeri gücüne ihtiyaç olduğu için zamanla civitas tarafından imtiyaz verilmiştir.
- Etrüskler zamanla bölgeye hakim olmuş ve siyasi bir birlik oluşturup devlet olmanın temellerini atmışlardır. Bu devlet krallık ile idare edilmiştir.
- Krallık adı verilen dönemden sonra ayaklanma çıkmış ve Kral'ın devrilmesi ile Etrüsklerin hâkimiyeti bitmiştir.
- Bugünkü Cumhuriyete tam olarak benzememekle birlikte, Cumhuriyet denilen bir kral yerine iki **consül**'ün 1 yıl süre ile **magistralık** yaptığı yeni dönem oluşmuştur.
- Cumhuriyet dönemi, devletin güçlendiği ve Roma'nın sınırlarının önemli ölçüde genişlediği bir dönemdir.
- Cumhuriyet döneminde Roma oldukça fazla genişlemiş ve genişlemenin sosyolojik ve ekonomik sorunları baş göstermiştir. Bu sorunlarla uğraşmak Cumhuriyet müesseselerini yıpratmıştır
- Zamanla **consuller** diktatörlük ilan etmişlerdir. Cesar (consul) yavaş yavaş cumhuriyet rejimini devirmeye çalışmıştır. Cesar kendi yetkisini arttırırken cumhuriyet kurumlarının yetkilerini sınırlamıştır.
- **Octourus** döneminde Roma Hukukunun gelişmesine ve kökleşmesini sağlamıştır.

- Daha sonra zaten Roma Doğu ve batı olarak ikiye ayrıldı. Batı Roma kısa zamanda Kavimler Göçünün etkisiyle yok olurken Doğu Roma uzunca bir süre daha tarih sahnesinde kalırken Fatih tarafından ortadan kaldırılmıştır.

Roma devletinin Tarihi dönemleri ve Roma Hukukun Gelişimi

4 dönemde incelemek gerekir.

1-Krallık Dönemi	**2**-Cumhuriyet	**3**-İlk İmparatorluk	**4**-Son imparatorluk

Her dönemde **magistra**, **halk meclisi** ve **senatus** gibi kurumlar vardı. Ancak her dönemde bu kurumların yetkileri değişmiştir. Krallık döneminde yetkiler kral adı verilen (**rex**) **magistra**daydı. Cumhuriyet döneminde **Senatus** güçlenmiştir. Son İmparatorluk döneminde ise **magistra senatus** ve **halk meclisinin** tüm yetkilerini almıştır.

1. KRALLIK DÖNEMİ

Krallık döneminde devlete magistra, Halk meclisi ve Senatus hakim olmuştur.

a) Krallık Dönemi Magistra	Rex adı verilen ve bütün yetkileri elinde toplayan bir magistranın bulunmasıydı. Dış ilişkilerde kral devleti temsil ederdi. Ordunun, yargının ve dinin başı kabul ediliyordu. Sorumluluğu yoktu. Kimseye hesap vermezdi. Kralın seçimi rivayetlere dayanır. Kimilerine göre babadan oğla geçer. Kimilerine göre ölmeden kral kendi yerine geçecek kişiyi kendisi seçer. Eğer seçemeden ölürse Senatus başa geçerdi. Başka bir görüşe göre ise kralı halk meclisi üyeleri seçerdi. Kral her ne kadar sınırsız ve denetimsiz bir yetkiye sahip olsa da halkı karşısına almamak adına halkı ilgilendiren konularda halk meclisi ve senatus ile istişarede bulunurdu.
b) Krallık Dönemi Comitio Curiato (Halk Meclisi)	Curia denilen birliklerin meclisidir. Gens (300) –Curia(30)-Tribus (3) bu formuludür. 300 gens bir curia eder. 10 curia ise 1 tribus eder. Her curianın bir meclis üyesi vardır. Yani 30 meclis üyesi olmaktadır. Curialar oy çokluğu ile karar alırlardı. Her curia kendi içinde bir oylama yapar çoğunluğun görüşü o curianın oyunu oluştururdu. Karar için ise on altı curianın oyu şarttı. Bu dönemde halk meclislerinin yetkileri sınırlıydı. Kanun yapamazlardı.
c) Krallık Dönemi Senatus	Genslerin temsilcileridir. Ancak gensler kendi senatuslarını kendileri seçmezlerdi. Kral her gensin senatusunu seçerdi. Seçilen kişi önde gelen saygın bir kişi olurdu. Ölene kadar görev yapardı. Senatus kralın danışma organıydı. Kralın isteğiyle toplanırlar bağlayıcı olmayan görüş beyan ederlerdi.

Krallık Döneminde Roma Hukukunun Özellikleri

-Bu dönemde özel hukuk alanında **Ius Civile**[1] geçerliydi. (vatandaşlar hukuku)
-Bu hukuk Roma vatandaşlarına uygulanan Romalı olmayanlara uygulanmayan bir hukuktu.
-**Ius Civile** son derece sert hükümler içeren şekilci bir kanundu.
-Sözlü şekil geçerliydi. "Şerefli bir vatandaşın sehadeti, tahrifi mümkün bir vesikadan daha iyidir".
-**Ius Civile**'de öngörülen yaptırımlar da oldukça ağırdı.
-Ius Civile başlangıçta yazısızdı.
-Din=hukuk olduğu için Ius Civile'yi en iyi bilenler ve uygulayanlar rahiplerdi.

2. CUMHURİYET DÖNEMİ

Uzun bir dönemdir. Magistranın yetkisi kısıtlanmış, cumhuriyete geçilmiştir. Cumhuriyet döneminde devlete hakim olan organlar **Magistra, Halk Meclisi** ve **Senatus**'tur. Fakat magistranın yetkileri kısıtlanmış, halk meclisi ve senatus'un yetkileri arttırılmıştır.

a) Cumhuriyet Dönemi Magistra:

- Romalılar bu dönemde magistra sayısını arttırarak tek magistranın sahip olduğu yetkileri sınırlamış magistraların birbirlerini denetlemelerini istemiştir.	- Magistraların görev süresi de sınırsız olmaktan çıkmış 1 yıllık süreye tabi olmaya başlamıştır.	- Magistraların seçimi de halk meclisi tarafından yapılmaya başlanmıştı. Devleti idare etmek için iki **magistra** vardı. Zamanla çoğalmıştır.

aa) Consulluk ve Dictatörlük:

Consulluk	Dictatörlük
Krallık döneminde **Rex** adı verilen tek magistra vardı. Cumhuriyet döneminde **consul(ler)** adı verilen iki **magistra** kurumu oluşturuldu. **Consuller** birbirlerine karşı veto hakları olduğu için çoğu kez uzlaşma yoluna gitmekteydiler. Bu dönemde halk meclisi kanun yapmaktaydı. Ancak kanun tasarıları **consuller** tarafından hazırlanmaktaydı. **Consuller** görevde kaldıkları sürece sorumsuz ve yargılanamazlardı. Ancak görev süreleri bitince yargılanabilirlerdi.	Bazı olağan üstü durumlarda yetkilerin tek **consülde** toplanması gerektiği fikrinden hareketle **dictatörlük** kurumu geliştirildi. Acil hallerde **senatüs** tarafından o anda görevli consüllerden biri diktatör ilan edilirdi. Dictatör de sınırsız yetkilere tıpkı kral gibi sahipti. Ancak bu yetkiler görev süresi boyunca geçerliydi. Dictatörün görev süresi en çok 6 aydı.

bb)Praetorluk ve Praetor'ların Sahip Oldukları Himaye Vasıtaları:

Cumhuriyet döneminde başlangıçta iki magistra vardı. Bunlar ordunun idaresi, din idaresi, yargılama yapma işi gibi her türlü görevi yapıyorlardı. Roma da yargılama iki aşamadan oluşuyordu. Birinci aşamada taraflar magistranın önüne geliyorlar eğer magistra uyuşmazlık çıkarırsa hakem seçilir ve yargılama başlardı. Bu nedenle yargılama yapmak için bir magistraya sürekli ihtiyaç vardı. Bu amaçla **praetorluk** kuruldu. Yargılama yapan **magistraya praetor, savaşa gidene consul** denilmeye başlandı. Ancak bu iki magistra arasında hiçbir fark yoktu. Böyle bir iş bölümü de yoktu. Her biri diğerinin yetkilerine sahipti.
Praetorlar bir kimseye dava hakkı verip vermemekte tamamen serbest bırakılmışlardır. Praetorların yaptıkları en önemli işlerin başında **Edictum (beyanname)** yayınlamaları olmuştur. Göreve gelen praetorlar adli işleri yürütürken hangi prensiplere uyacaklarını, hangi ihtilaflara dava hakkı tanıyacaklarını, hukuk kurallarını nasıl yorumlayacaklarını beyanname ile halka duyururlardı. Her gelen praetor kendi beyannamesini yayınlardı. Zamanla her praetorun kabul ettiği hukuk ilkeleri ortaya çıktı. Praetorların koydukları beyannameler kanun değildi. Ancak emretme yetkilerine dayanılarak koydukları kuralları uyguluyorlardı.
Praetorlar katı, sert ve şekilci olan Ius Civile'yi yumuşatmışlardır. Zamanla Ius Civile'nin yanında Praetor Hukuku ortaya çıktı.

PRAETOR DAVALARI

Praetorlar, Ius CİvilenIn öngördüğü bir davayı dava açmak isteyen kişiye vermek zorunda olmadığı için çoğu kez himaye etmediği kişilerin dava haklarını engelledi**l**er. Keza Ius Civilenin öngörmediği davaları açmak isteyen himayesindeki kişilere de izin vererek Praetor davalarına neden oldular. Praetorların usul hukukuna katkıları aşağıdaki kuralların ortaya çıkarmaları ile olmuştur.

DEFİ HAKKI (Exceptio)
Defi, davalıya tanınan savunma vasıtasıdır. Davalı, davacının iddiasını kabul etmekle birlikte mahkum olmamasını gerektiren yeni bir iddiayı ortaya atabilirdi. İşte Praetorlar bu defileri tanımak suretiyle, hakkaniyete uygun kararlar verilmesini sağladılar. Hukuka bu kavramı kazandırdılar.

ESKİ HALİN İADESİ (In Integrum Restitutio)
Bu yolla dava açılması beklenmeksizin zarar gören kişiye yapılan işlemi iptal ettirme imkanı sağlandı. Bu amaçla, zarar gören kişi praetor'a müracaat etmekte, herhangi bir davaya gerek olmaksızın praetor, eski halin iadesine karar vermekteydi. Böylece işlem sanki hiç yapılmamış gibi olmakta ve o hukuki işlemin yapılmasından önceki hukuki durum yeniden sağlanmaktaydı.

INTERDİCTUM (Zorla Yaptırma)
Praetorların, emir vermek suretiyle bir işi zorla yaptırmasına denilirdi. Çoğu kez başvurulurdu. **Örneğin** bir malın zilyetliğini haksız olarak elinde bulunduran kişiye emir vererek, zilyetliğin iade edilmesini sağlanırdı.

PRAETOR STİPULATİOLARI (Borçlanma)
Pratetorlar yeni hukuk kuralları koyma yetkisine sahip olmadıkları için pek çok olayda, imperium (emretme) yetkilerine dayanarak, bir tarafı diğer taraf lehine stipulatio (borçlanma) altına sokuyorlardı. Böylece yeni borç ilişkileri tesis ediyorlardı.

ZİLYETLİĞİN TEMİNİ –Mallar ile Sorumluluk (MİSSİO IN POSSESSİONEM)
Praetor'lar bir kimseye ait malların tamamının ya da bir kısmının zilyetliğini bir başkasına verebilmekteydi. Önceleri roma hukukunda şahsın sorumluluğu vardı. Şahsın sorumluğunda borcunu ödemeyen kişinin şahsı alacaklının olurdu. O isteği gibi kullanır hatta öldürebilirdi. Genellikle köle yapardı. Ancak praetor hukuku sayesinde Roma hukukunun gelişmesi sağlamıştır. Şahsın sorumluluğunun kaldırılması bunun örneğidir. Praetorlar sayesinde şahsın malları ile sorumluğu getirildi.

Dikkat : Cumhuriyet Döneminde Bundan Başka Magistralıklar da Ortaya Çıkmıştır!!!!

1- Questor'luk	Praetorluğun kurulmasından önce ortaya çıkmıştır. Consullere yardımcı olarak seçilen ve onlar tarafından tayin edilen kimselerdi. Daha sonra ise yeni magistralık haline getirildi. Daha çok mali ve cezai işlere bakarlardı. Devlet hazinesi ile meşgul olurlardı.
2- Censor'luk	Nüfus işleri ve halkın mallarının kıymet takdiri Consullerden alınarak **censor** lara verildi. Nüfus sayımı yapması ve halkı özelliklerine göre sınıflandırması bu magistralığı önemli hale getirdi. Sayımlarda kişilerin özelliklerini belirleniyor ve bunlar keyfi olabiliyordu. Sicili kötü olanlar hiçbir göreve gelemiyordu. Zamanla senatus üyesi olabilecek kişilerin listesini hazırlama yetkisini dahi aldılar.
3- Aedilis Curulis'lik	Çarşı ve Pazaryerlerinde denetimler yapar ve bir çeşit zabıta görevi ifa ederlerdi. Emir verme yetkileri vardı. Köle ve hayvan satışlarını kontrol etmeye başladılar. Bunların koydukları kurallar bugün Türk ve İsviçre Borçlar kanunun temelini oluşturmaktadır.
4-Tribunus Plebis'lik	Bütün magistraların patricilerden olmasına karşı çıkan plebler uzun mücadeleler sonrasında kendi magistralıklarının kurulmasını sağladılar. Diğer tüm magistralar herkesi bağlayıcı işlem yaparken **Tribunus plebislik** sadece plebleri bağlayan işlem yapabiliyordu.
5- Tribunus Militum'luk	Yine patricii-pleb mücadelesinden doğmuştur.

b) Cumhuriyet Dönemi Halk Meclisleri:

Cumhuriyet döneminde halk meclislerinin hem önemi ve hem de sayısı artmıştır.
Krallık döneminde sadece patriciilerin kurduğu **Comitia Curiata** vardı.
Cumhuriyet döneminde ise hem pleb hem de patriciilerin kurduğu **Comitia Centuriata** kuruldu.
Cumhuriyet döneminde halk meclislerinin 3 önemli görevi vardı. Bunlar ***Magistaranın Seçimi, Yargılama Alanında Faaliyet Yürütmek*** *ve* ***Kanun Yapmaktı.***
Halk meclisi kanunu tek başına yapamıyordu. Magistanın birisi kanun tasarısı hazırlamalı meclisi toplantıya çağırmalıydı. Magistranın hazırladığı kanun tasarısı Forum (Roma da meydan) ilan edilir ve halka oy verecekler duyurulurdu. Oy verme günü forumda toplanır, tasarı halkın görüşüne sunulurdu. Oy verme günü tekrar tartışma olmazdı. Bu

dönemde halk meclisi tarafından çıkarılan en önemli kanun **On İki Levha Kanunu**dur**.** Bu kanun patricii-pleb mücadelesi ürünüdür. Uzun mücadele vererek kendileri için magistralıklar elde eden ve halk meclisine giren plebler kendilerine uygulanacak hukukun yazıya geçirilmesini istediler. Daha yazılı değil magistarin keyfine bağlı idi.

c) Cumhuriyet Dönemi Senatus:

Cumhuriyet döneminde Senatus danışma organı niteliğindeydi. Kararları bağlayıcı değildi.
Senatus saygın kişilerden oluşuyordu. Özellikle görevi biten magistralar senatus üyesi oluyordu.
Senatus bu nedenle bağlayıcı kararlar alamasa da magistra üzerinde etkisi büyük oluyordu.
Senatüs üyeleri başlangıçta consuller atıyordu. Sonraları ise magistra atamaya başladı.
Dönem sonunda hem senatus hem de consullük aristokratik bir zümrenin vesayetine girdi. Halk meclisine sunulan kanun tasarısı magistranın gibi olsa da aslen senatusundur.
Halk meclisi tasarıyı kabul edince senatusun onaylaması şarttı. Eğer senatus onaylamazsa kanunlaşmazdı.
Cumhuriyet Döneminde Roma Hukukun Özellikleri
-Cumhuriyet dönemi ortalarında Roma Hukuku çok gelişmeye başlamıştır. Ius Civile dönem ortalarına kadar yürürlükte kalmıştır.
-Cumhuriyet Döneminde roma hukukun gelişimini sağlayan en önemli faktör praetor ve magistralardı.
-Cumhuriyet döneminde Roma da yazılı kanun yapma yasağı başladı. İlk olarak on iki levha idi**.**
-Bu dönemde sadece Romalılara uygulanan Ius Civile yetersiz kaldı. Romalıların başka millet tüccarlarıyla sıkı ilişki içinde olmaları nedeniyle praetorlar yeni kurallar koyarak bir **praetorlar hukuku** oluşturmaya ve zamanla bu hukuk da yabancılar hukuku olarak adlandırılan **Ius Gentium** adı verilir.
-Bu dönemde **Ius Cİvile** (vatandaşlar hukuku) yanında **Ius Gentium** (yabancılar hukuku) ve **Ius Praetorium** (praetorlar hukuku) gelişmeye başladı.
-Ius Cİvilede yumuşamalar oldu. Bu dönemde Ius Civile gelişmeye ve olgunlaşmaya başladı.

3. PRİCİPATUS (İLK İMPARATORLUK DÖNEMİ)

Bu dönemde devlet organları yine magistra, senatus ve halk meclisidir. Bu dönemde halk meclisi güç kaybetti. Senatus ise güç kazandı. Ancak asıl gücü magistra kazandı. İlk imparatorluk dönemini başlatan Agustos, yeni bir siyasi rejimin temellerini atmakla beraber, Cumhuriyet müesseselerine dokunmadı.

1-İlk İmparatorluk (Pricipatus) **Dönemi Magistra**	Consullük başta olmak üzere bütün magistralıklar muhafaza edilmekle birlikte, diğer magistraların sahip oldukları tüm yetkilere sahip bir magistralık oluşturuldu. Buna da **Princeps** denildi**. Princeps**ler sahip oldukları hakları gün geçtikçe arttırdılar ve Senatus ile halk meclislerinin yetkilerini ele geçirdiler. Princeps'ler asker topluyor, orduyu idare ediyor, savaş ve barışa karar veriyor, yargılama yapıyor, istediği davaya müdahil oluyordu. Kanun koyma yetkisi yoktu. Ancak beyanname yayınlayabiliyordu. Bu beyannameler zamanla kanun gibi oldu. Bu dönemde devletin iki hazinesi oldu**.**
1- Aerorium	Senatus ve halka ait idi**.**
2- Ascus	Princeps e aittir ve devlet işlerinde dilediği gibi kullanabilir. Princepsler ömür boyu görevde kalırdı. Princepsleri senatus seçiyordu. Princepslerin yanında cumhuriyet dönemi magistraları da vardı. Ancak bunlar consul olarak görev yapıyordu.

Bu dönemde **Proetor**luk işlevini korudu. Roma hukuku gelişmeye devam etti. Zamanla princepslerin davaları kendi memurlarına göndermesi ve beyanname yayımlamayı durdurması proetorluğu da bitirdi. Her preator kendi beyannamesini yayımlarken zamanla yayınlanan beyannameler birbirlerinin aynısı olmaya başladı. Bu nedenle beyannamelerdeki temel ilkeler ve kurallar tespit edilerek "dondurulmuş beyanname" **"edictum Repetum"** olarak yayınlandı ve göreve gelen her preator bunu yayınlamak zorunda kaldı.

İlk İmparatorluk (Pricipatus) **Dönemi Halk Meclisleri**	Görevleri azalmıştır. Roma Devleti içinde yaşayan herkese vatandaşlık verilmesiyle toplanamaz hale gelmiştir.
İlk İmparatorluk (Pricipatus) Dönemi Senatus	Halk meclisi zayıflayınca senatus güçlendi. Magistrayı seçme ve kanun yama görevlerini aldı. Zamanla magistraların güçlenmesi Senatusun önemini yitirmesine yol açtı. Princepsler güçlenince senatus un hazinesini de kendilerine aldılar. Kanun yapmak da artık tasarı sunan magistranın oldu.

İlk İmparatorluk (Principatus) Dönemi Roma Hukukunun Özellikleri
1. Ius Civile ihtiyaçlara uygun olarak değişmeye devam etmiştir.
2. Praetorlar hakkaniyete uygun kararlar vermeye devam ettiler**.**
3. Ius Gentium gelişmeye devam etti**.**
4. İlk imparatorluk dönemine "klasik hukuk dönemi" denir.
5. Klasik dönem Roma Hukukunda gelişmelerin doruğa ulaştığı dönemdir. Bu dönemde çok hukukçu yetişmiştir ve çok sayıda eser ortaya koymuşlardır.
6. İki tane hukuk okulu ortaya da çıkmıştır. Lobeo'nun kurduğu **Proculiani** ve Capitonun kurduğu **Sabinieni**
7. Dönemin en meşhur hukukçusu **Gaius**'tur ve eseri **Institutiones**'dir. Bu eser ile Roma Hukuku kökleşmiştir.

4. SON İMPARATORLUK DÖNEMİ (Dominatus)

Bu dönem Roma da tam anlamıyla teokrasinin ve mutlakiyetin hüküm sürdüğü bir dönem oldu. Princeps yerine imparator vardı. İmparatorlar gücünü Senatus ve halktan aldıklarından çok güçlendiler. Yasama, yürütme ve yargı erklerini tümünü kendi görevlerine aldılar. Artık hukukun tek kaynağı imparator oldu. Bu dönemde magistra, halk meclisi ve senatus önemini yitirdi.

Son İmparatorluk (Dominatus) Dönemi Roma Hukuku Özellikleri
1. İlk imparatorluk dönemi sonunda yozlaşmaya ve gerilemeye başlayan Roma hukuku burada da geriledi ve yozlaştı.
2. Klasik sonrası Hukuk dönemi olarak anıldı.
3. Kralın tüm yetkileri elinde toplaması hukukun ve hukukçuların önemini yitirmesine neden oldu.
4. Roma hukukun gerilemesine yol açan en önemli nedenlerden biri de Caracalla tarafından Roma Devleti içinde yaşayan herkese Roma vatandaşlığının verilmesi olmuştur**.**
5. Herkese Roma vatandaşlığının verilmesi yabancılar hukukunu (Ius Gentium) ortadan kaldırmış ve herkese milli olan Roma lılara özel olan Ius Civile yi uygulamayı öngörmüştür. Milli karakterde olduğu için yabancılara uygulanması çoğu kez imkansız hale gelmiştir. Bu nedenle dış hukuk ve kültürleri uygulamak ve bunlardan etkilenmek zorunda kalmıştır.

Son imparatorluk dönemi içerisinde Iustinianus Dönemi ve Özellikleri	
- Roma Devleti her bakımdan zayıflamış ve güç kaybetmişti. Iustinianus ise devleti toparlamaya çalışmıştır.	- Ortadoksluğu devletin ortak dini olarak halka benimsetmeye kiliseyi ise güdümüne almaya çalışmıştır.
- İstanbul'da ki Ayasofya bu dönemin ürünüdür.	- Hukuk alanında da reform yaparak, eski roma hukukunu yeniden canlandırmak istemiştir.
- Iustinianus din ve hukuk birliğini sağlamaya çalışmıştır.	- **Corpus Iuris Civilis** adındaki eseri hazırlatmıştır. Klasik dönem Roma hukuku hakkındaki bilgilerin çoğu **Corpus Iuris Civilis** e dayanmaktadır.

Corpus Iuris Civilis : Bu bir derleme faaliyetidir. Daha önce de buna benzer derlemeler yapılmış ancak ilk kez bu kadar geniş çaplı ve büyük bir çalışma yapılmıştır. İmparator Iustinianus hazırlatmıştır. **Corpus İuris Civilis** 3 ana 1 tali bölümden oluşmaktadır. Bunlar;

1) Institutiones	Hukuk öğrenimi için hazırlanmış ders kitabı gibidir. Uygulanan hukuk hakkında sistematik bir biçimde bilgiler verilmiş ve öğrenciler daha kolay öğrensin diye hukuk dallara ayrılarak incelenmiştir.
2) Digesta (Pandectoe)	Klasik hukukçuların eserleri toplandı. O dönemde yaşayan hukuk bilginlerinin doktrinleridir. 50 kitaplık efsane bir derlemedir.
3) Codex	Çıkarılmış olan tüm emirnameleri ve kanunların bir araya toplandığı bölümdür.
4) Novellae	İmparator Justinyanus'un çıkardığı emirnameler ve hukuk kuralları üzerine yorumlarıdır.

Interpolatio: Corpus Iuris Civilis de zaman içinde değişiklikler yapılmıştır. İşte bu değişikliklere verilen isimdir.
Glossa: Hukuk öğrencilerinin kitapların satır aralarına, kenarlarına yazdıkları notların asıl kanunlar ile karışmış halidir.

Roma Hukukunun Iustinianus'tan Sonraki Gelişimi ve Modern Hukuklara Etkisi

Iustinianus'tan sonra Roma Hukuku tekrar bir gerileme dönemine girmiştir. Daha sonra ise canlandırılmaya çalışılmıştır. Bunun nedeni ticari ilişkilerin gelişmesi ve mahalli hukukların bu gelişmelerden doğan ihtiyaçlara cevap verememesidir. Ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar Avrupa memleketlerinin tekrar Roma Hukukuna yönelmesine neden olmuştur.

I. Skolastik Doktrin

Çalışma metodlarının skolastik metot, yani Ortaçağ metodu olması nedeniyle bu isimle anılır. Bu doktrin en önemli özelliği bazı eserleri ve doktrinleri tartışılmaz bir dogma olarak kabul etmesidir. Felsefe alanında Aristo, Hukuk alanında **Corpus Iuris Civilis** ve ilahiyat alanında Tevrat ile İncil tartışılmaz bir biçimde kabul temel eser olarak görülmüştür.

A) Glossator'lar	Glossator'lar, Corpus Iuris Civilis'i bir dogma olarak kabul ettikleri için sadece teorik açıklamalar yapıyorlardı. Bu dönemde Roma Hukuku alanında araştırmalar yapan ve dersler veren hukuk hocalarının metodu, Corpus Iuris Civilis'e glossalar (şerhler) yazmak şeklindeydi. Bu şerhler metin kenarlarına ya da satır aralarına yazılıyor ve bu yolla Corpuss Iuris CİvilisIs'te geçen her kavram tek tek açıklanıyordu. 13. yüzyılda öyle bir noktaya gelindi ki artık açıklanacak konu kalmadığı için yapılan tüm çalışmalar bir kitapta (Glossa Ordinaria) toplandı.
B) Postglossator'lar (Commentator'lar)	Çalışma metodları glossatorlar ile aynı idi. fakat aralarındaki en önemli fark teorik çalışmalar ile yetinmeyip uygulamaya da ağırlık vermeleri idi. Mevcut ihtiyaçları karşılayacak şekilde şerh verirken örf ve adet hukukunu da göz önüne aldılar. Postglossatorlar Roma hukuku kendi dönemlerinde uygulanabilir kılmaya çalıştılar. Glossatorlar ve Postglossatorlar tüm faaliyetlerini Bologna şehrinde (İtalya) yürüttükleri için bu şehir cazibe merkezi haline gelmiştir.

Roma Hukukun Müşterek Hukuk Olarak Kabulü ve Kanunlaştırma Hareketlerine Etkisi

13. yüzyıldan itibaren Roma Hukuku, başta İtalya olmak üzere, Fransa, İspanya, Hollanda ve birçok Avrupa ülkesinde benimsenmeye başladı. Şöyle ki hakim önüne gelen bir olayda kendi ülkesinin örf ve adetlerinden yada milli kanunlarından yararlanıyor eğer hüküm bulamıyorsa müşterek hukuk olarak kabul gören Roma Hukuku uygulanıyordu. Roma Hukukunun bu şekilde Avrupa memleketleri tarafından benimsenip uygulamaya konulmasına "**Roma Hukuku'nun iktibası**" denir.

Almanya Roma hukuku en geç iktibas eden ve fakat en hızlı benimseyen ülkedir. Çünkü Alman kralları kendilerini Roma Krallarının varisi olarak görmekte ve bu nedenle de Roma Hukuku uygulamayı gönülde istemekteydiler.

ROMA HUKUKUN KAYNAKLARI	
1- Yaratıcı Kaynaklar	Hukuk kuralı koyan makamlardır. Misal, TBMM gibi
2- Yürürlük Kaynağı	Kuralların büründüğü şekildir. Misal, kanunlar gibi.
3- Bilgi Kaynağı	Belli dönemde, belli topluma uygulanan hukuk hakkında bilgi veren kaynaktır.

1-Krallık Dönemi

Yaratıcı kaynak 1: KRAL	Yürürlük Kaynak 1: KANUN
Yaratıcı Kaynak 2: HALK	Yürürlük Kaynak 2: ÖRF-ADET
Yaratıcı Kaynak 3: Rahip Hukuk	Yürürlük Kaynak 3: Emir-Yorum-Cevap
Bu dönemde salt olarak kanun yapma yetkisi kraldadır. Dolayısıyla yaratıcı kaynak ilk olarak kraldır. Bunun yanında Rahipler de yorum, cevap ve emirleri ile hukuk kuralı koymaktaydı. Bu nedenle rahipler yaratıcı kaynak, onların yürürlük kaynağı ise emir yorum ve cevaplarıdır.	

2-Cumhuriyet Dönemi

Yaratıcı kaynak 1: Halk Meclisi	Yürürlük Kaynak 1: KANUN
Yaratıcı Kaynak 2: Praetorlar	Yürürlük Kaynak 2:Edictum
En önemli yaratıcı kaynak halk meclisleriydi. Çünkü kanun yapma yetkisi bu dönemde Halk meclislerine verilmişti ve fakat preetorların yayınladıkları (edictum)lar da hukuk kuralıdır ve bunlar da yaratıcı kaynak olarak değerlendirilir.	

3-İlk imparatorluk Dönemi

Yaratıcı kaynak 1: Halk Meclisi	Yürürlük Kaynak 1: KANUN
Yaratıcı Kaynak 2: SENATUS	Yürürlük Kaynak 2: Consultum
Yaratıcı Kaynak 3: Pirinceps	Yürürlük Kaynağı 3:Emirnameler

4-Son İmparatorluk Dönemi

Kanun yapma yetkisi salt olarak imparatordadır. Bu nedenle yaratıcı kaynak imparatordur. Yürürlük kaynağı da imparatorun emirnameleridir.

Roma Hukukun Bilgi Kaynakları	Romalıların Hukuk Anlayışı	Roma Hukukun Tasnifi
Iustinianus'tan önceki bilgi kaynakları çok azdır. Gaius'un Institutiones adlı eseri en önemlileridir. En geniş bilgiye ise Iustinionus'un Corpus Iuris Civilis adlı eseri vermektedir.	Romalılar zamanla mümkün olduğu sürece hukuk kuralları ile din kurallarını ayırmaya çalışmışlardır. Hıristiyanlığın kabul edilmesi ile birlikte bile din kuralları salt olarak hukuk kuralı olarak uygulanmamıştır.	Günümüze kadar ulaşan en önemli tasnif Özel Hukuk-Kamu Hukuku ayrımıdır. Bunun yanında farklı açılardan da tasniflerden yararlanılmıştır.

IUS PUBLICUM (Kamu hukuku)-IUS PRİVATUM (Özel Hukuk) AYRIMI

İlk defa Romalılar tarafından ortaya çıkarılan bu ayrım, günümüzde bile geçerliliğini korumaktadır. Ancak ayrım kıstasları yeterince açık değildir.

Kamu Hukuku	Devlet yapısını, işleyişini, devletin üstün gücünü düzenleyen kurallar bütünüdür.
Özel Hukuk	Daha çok kişilerin birbirleriyle olan ilişkilerini, eşitlik ilkesi uyarınca düzenleyen kurallardır.

IUS CİVİLE – IUS GENTİUM (Vatandaş hukuku - Yabancı Hukuk)

Ius Civile (Vatandaş Hukuku)	Yalnızca Romalılara uygulanan hukuktur.
Ius Gentium (Yabancılar Hukuku)	Yabancılar hukukudur. Bu hukuk yabancıların birbirleriyle olan ilişkilerini değil de Roma vatandaşları ile olan ilişkilerini düzenlemekteydi

IUS CİVİLE-IUS PRAETORIUM

Ius Civile	Kanun yapmaya yetkili makamlar tarafından konulmuş hukuk kurallarıdır.
Ius Praetorıum	Praetor adı verilen magistralıkların koymuş oldukları kurallardan oluşmaktadır.

IUS CİVİLE-IUS HONORARİUM

Ius Honorarium	Roma'da praetorların dışında, öteki magistralıklarda kendi faaliyet alanları ile ilgili kurallar koymuşlardır. İşte, başta praetorlar olmak üzere tüm magistralıkların koydukları kurallardan oluşan hukuka genel olarak Ius Honorarıum denir. Yani Honorarium her şeyi içine alır

IUS CİVİLE-IUS NATURALE (Mevzu hukuk-Tabi Hukuk)

Ius Civile yürürlükte bulunan hukuk iken;	
Ius Naturale	Vaad edilmiş hukuktur. Romalılar tabi hukuku kabul etmişler ve buna göre mevzu hukuklarını buna yaklaştırmaya çalışmışlardır. Tabi hukukun ne olduğu belli değildir. Ancak mevzuu hukuka ulaşmaya çalışır.

HUKUKUN KAVRAMLARI

Ius (Hak-Hukuk)	Hak bireyin hukuk düzenince korunan menfaatlerinin korunmasına, geliştirilmesine ilişkin irade kudretidir.
Subjektif Hak	Bir kimsenin kanunen bazı şeyleri yapabilme yada bazı yetkileri kullanabilmesi demektir.
Objektif Hak	Subjektif hakları tarif eden, himaye eden kurallar objektif hak yani hukuk adını alır.
Türkçe'de her iki kavram farklı isimlendirilmiştir. Oysa Avrupa ülkelerinde ve tarihte Roma'da başlarına objektif ve subjektif kavramı getirilerek hak ve hukuk olarak nitelendirilmişlerdir.	

Hak Çeşitleri

Romalılar hakları Ayni-Şahsi hak olarak sınıflandırmışlar ve bu yaptıkları ayrım günümüze kadar geçerliliğini korumuştur. Ancak günümüzde Mutlak Hak-Nisbi Hak olarak adlandırılmışlardır.

1-Mutlak Haklar	Herkese karşı ileri sürülebilen, herkesçe ihlal edilebilen, hak hak sahibine hakka konu olan varlık üzerinde doğrudan doğruya hakimiyet kurma yetkisi veren haklara mutlak haklar denir. Mutlak hakların en önemlisi ayni hak, ayni hakların en önemlisi de mülkiyet hakkıdır. Ayni haklar maddi mallar ve maddi olmayan mallar üzerinde ileri sürelebilir. Roma hukukunda ayni hak kavramı bilinmekle birlikte mutlak hak kavramına ulaşılamamıştır.
2-Nisbi Haklar	Belli bir şahsa ileri sürülebilen ve ancak bu şahıs tarafından ihlal edilebilen haklara Roma Hukukunda şahsi hak denilmiştir. Günümüzde şahsiyet hakları ile karıştığı için nisbi hak kavramı tercih edilmiştir. Nisbi haklar yalnızca hukuki ilişkinin tarafları arasında (interpartes) hüküm ve sonuç doğurur.
Bugünkü hukukta **(numerus clausus)** yani sınırlı nisbi hak geçerli değildir. Sözleşme serbestisi kuralı uyarınca taraflar yeni nisbi haklar yaratabilirler. Ancak Roma'da durum farklıdır. Taraflar Ius CİvileÕnin kabul ettiği sözleşmeleri yapabiliyorlardı. Dolayısıyla sınırlıydılar. Ius Civilenin öngörmediği sözleşmeler ancak praetorlar tarafından kabul edilirse yeni nisbi haklar oluşurdu.	

ACTIO (Dava)

Tanım : Bir kimsenin hakkını adli makamlar önünde talep edebilme yetkisine denir. Hak ile dava arasında sıkı bağ vardır. Günümüzde kişi hakkını ancak dava ile elde edebilir. Ancak Roma hukukunda bu husus farklıdır. Şöyle ki ;

1- Her hak için ayrı dava öngörülmüştür. Bu nedenle hak korunmaya yönelik bir dava yoksa hakta yoktur.	**5-** Praetor dava yetkisi vermekte tamamen serbesttir. Dilerse verir dilerse vermezdi.
2- Hakkın varlığı, davaya bağlıdır. Bu nedenle Roma hukukunda hak ile dava daha sıkı birbirine bağlıdır.	**6-** Praetor dava hakkı tanırsa, müracaat eden kişi actor (davacı), karşı taraf (reus) davalı olurdu.
3- Roma Hukukunda dava açma yetkisi praetorlar tarafından tanınması gereklidir.	**7-** Roma hukuku actio(davalar) sistemi olarak gelişmiştir.
4- Dava etmek için Praetorlara başvurulur ve dava hakkı tanınırsa dava söz konusu oluyor ve dolayısıyla da hak söz konusu oluyordu	

HAKLARIN KAZANILMASI VE KAYBEDİLMESİ

Hakların Kazanılması : Hakkın belli bir kişiye bağlanmasına hakkın iktisabı kazanılması denir. Hakların kazanılması 3 yolla olur.

1-Aslen İktisap	Eğer hak sahibi hakkı bir başkası ile herhangi bir hukuki ilişki içine girmeden, doğrudan doğruya kazanıyorsa aslen iktisap etmiş olur.	
2-Devren İktisap	Başkasına ait olan bir hakkı, herhangi bir hukuki sebebe dayanarak hak sahibi ile kurulan bir hukuki ilişki sonucunda devren kazanmaya denir. Hakkı devreden selef (auctor), devralan kişi halef ise (successor) denir. Aralarındaki halefiyet ilişkisine ise (successio) denir. Halefiyet külli ve cüzi olmak üzere iki türlüdür.	
	Külli Halefiyet	Tek bir hukuki işlem ile bir malvarlığın tamamının geçişidir. Roma hukukunda adrogatio denen evlat edinme işlemi bu şekildedir.
	Cüzi Halefiyet	Bir hukuki işlem ile tek bir hakkın devredilmesi halinde söz konusu olur. **Örn;** satım sözleşmesi ile bir mülkiyet hakkının bir başkasına geçmesi gibi.
3-Miras Yoluyla İktisap	Bir hakkın ya da mamelekin(malvarlığı) muristen mirasçılara intikal etmesine miras yoluyla iktisap denir. Miras yoluyla iktisap genellikle külli halefiyet şeklinde ortaya çıkar. Roma hukukunda miras yolu ile iktisap, devren iktisabın bir türü olarak nitelendirilmiştir.	

Hakların Kaybedilmesi : Bir hakkın hak sahibinden ayrılmasına hakların kaybedilmesi denir. Hakların kaybedilmesi şu yollarla olur.

1-Devir	Hak sahibi hakkın bir başkasına devredebilir. Bu durumda hak eski sahibinden ayrılır yeni sahibine geçer**. Örn;** satılan malın mülkiyetinin devredilmesi gibi.
2-Yok Olma	Hakka konu olan şey yok olabilir. Kitabın yakılması, taşınmazın afet sonucu yok olması gibi.
3-Terk	Hak sahibi hakkını, bir başkasına devretmeksizin kendi iradesiyle sona erdirmek isteyebilir. Bu da terktir. Örneğin okunan bir gazetenin çöpe atılması gibi.
4-Terkin ve Kamulaştırma	Taşınmazlar üzerinde mülkiyet hakkı kural olarak tescille kazanılır, terkinle sona erer. Kamulaştırma da taşınmaz mülkiyetini sona erdirir.
5-Kazandırıcı Zamanaşımı	Hakkın kaybı sonucunu doğuran bir diğer hal de kazandırıcı zamanaşımı yoluyla iktisaptır. Malikin iradesine gerek olmaksızın şartlar oluşursa mülkiyet hakkını kazanmaktadır.
6-İyi Niyetle İktisap	Eğer mal malikin elinden rızası ile çıkmış ve malı elinde bulunduran kişi onu iyi niyetli olarak 3. kişiye devretmişse, 3. kişi malik olur. Eski malik mülkiyet hakkını kaybeder.

HUKUKİ İŞLEM KAVRAMI

Hukuk düzeninin öngördüğü sınırlar içinde, gerektiğinde diğer ek kurucu unsurlarla beraber, hukuki sonuçlar doğurmaya yönelmiş, bir yada daha fazla kişinin irade açıklamalarından oluşan hukuki bir olgudur.

1- Hukuki işlemin kurulabilmesi için gerekli olan unsurlara kurucu unsurlar denir.	**2-** Kurucu unsurlar irade açıklaması ve irade açıklamasının kabulü (hukuki sonuç)tur.
3- Eğer bir hukuki işlemin kurucu unsurlarından biri eksikse o işlem yoktur.	**4-** Hukuki işlemin kurulmuş olması yetmez, aynı zamanda geçerli ve hükümlerini doğurması gerekir. İşte Hukuki işlemin geçerli olarak kurulmasını sağlayan unsurlara geçerlilik unsurları denir.
5-Geçerlilik unsurları hukuki işlemin hukuka, ahlaka, kamu düzenine, şekil şartlarına, ehliyet şartına bakılarak bulunur.	**6-** Hukuki işlemin geçerli bir biçimde kurulabilmesi için en başka irade beyanı ve kabul (icap+kabul) gerekir.

Roma da hukuki işlem kavramına bu şekilde rastlanmamaktadır. Kaynaklarda "nogotium" kavramı bulunmakta ancak bu kavram hukuki işlemden çok, iş ve faaliyet alanında kullanılmaktadır. Romalı hukukçular, bir hukuki işlem teorisi geliştirip sistemleştirmedikleri halde tek tek hukuki işlemlerin neler olduğunu ve bunların geçerlilik şartlarını tespit etmişlerdir. Bu durum, Romalı hukukçuların teoriden çok pratik hukuka önem vermelerinden kaynaklanmaktadır.

HUKUKİ İŞLEM ÇEŞİTLERİ

A) İrade Beyanının Şekli Bakımından Hukuki İşlemler
"Şekle Tabi Olan Ve Şekle Tabi Olmayan Hukuki İşlemler" olarak iki grupta toplanırlar.
Bugünkü hukukumuzda ilke şekil serbestisi, istisna ise şekil mecburiyetidir. Kural olarak bir hukuki işlemin geçerli olabilmesi için iradenin belli bir şekilde beyan edilme mecburiyeti yoktur. Taraflar diledikleri gibi iradelerini ortaya koyabilirler. Ancak bazı hukuki işlemler için şekil mecburiyeti kanun koyucu tarafından öngörülmüştür. Taşınmaz satımı resmi şekle tabidir.
Roma hukukunda ise şekil mecburiyeti ilkesi geçerlidir. Ius Civile'ye göre bir hukuki işlemin geçerli olabilmesi için mutlaka belli şekillerde yapılması gerekiyordu. Romalılar, özellikle sözlü şekle büyük önem vermişlerdir. Kalıplaşmış bazı sözlerin hukuki işlem kurulurken söylenmesi şarttı. Yanlış söylenir, unutulursa hukuki işlem bambaşka bir boyut kazanabilirdi. Roma Hukukunda şekle bağlı olmayan hukuki işlemler çok azdı. Praetorlar, Ius Civile'yi yumuşattıkları için bazı işlemler şekle tabi olmaktan zamanla çıkabilmiştir.

B) İvazlı Olup Olmamasına Göre Hukuki İşlemler
Hukuki işlemler karşılıklı olup olmamasına göre "ivazlı (karşılıklı)- ivazsız (karşılıksız) hukuki işlemler" olarak ayrılırlar. Günümüzde hukuki işlemlerin pek çoğu ivazlıdır. Hukuki işlem bir karşı edim mukabilinde yapılıyorsa ivazlı hukuki işlemden söz edilir. Misal satım, kira, hizmet sözleşmeleri gibi.
Hukuki işlem yapılırken karşı edim gözetilmiyorsa ivazsız (karşılıksız) hukuki işlemden söz edilir. Misal bağışlama sözleşmesinde yalnızca mallarını bağışlayan kişinin bir edimi var ve fakat karşı taraftan herhangi bir edim gözetmemektedir.

C) Hüküm Ve Sonuç Doğurmaya Başladıkları Ana Göre Hukuki İşlemler	
Sağlararası Hukuki İşlemler Ve Ölüme Bağlı Hukuki tasarruflar olarak ikiye ayrılırlar.	
Sağlararası Hukuki İşlemler	Hukuki işlemler eğer kişinin sağlığında yapılıp hüküm ve sonuçlarını da sağlığında doğuruyorsa sağlar arası hukuki işlemden söz edilir.
Ölüme Bağlı Hukuki Tasarruflar	Kişinin sağlığında geçerli olarak doğan ve fakat hüküm ve sonuçlarını kişi öldükten sonra doğuran hukuki işlemler vardır ki bunlara ölüme bağlı tasarruf denir. Vasiyetname ve miras sözleşmesidir buna örnektir. Ölüme bağlı tasarruflar için sınırlı sayı **(numerus clausus**) ilkesi geçerlidir.
Roma hukukunda hukuki işlemlerin pek çoğu sağlararası hukuki işlemlerdi. Fakat ölüme bağlı tasarruflarda bilinmekteydi. Romalılar özellikle mirasçı nasbı, köle azat etme, vasi tayini gibi konularda vasiyetname yapma yoluna gitmişlerdir.	

D) Katılanların Sayısına Göre Hukuki İşlemler	
Tek Taraflı Hukuki İşlem	Bir hukuki işlemin kurulabilmesi için bir kişinin iradesi yeterliyse tek taraflı hukuki işlemden bahsedilir. Örneğin, vasiyetname, fesih, iptal, sözleşmeden dönme, işgal, ihraz, mirasın reddi tek taraflı hukuki işlemdir.
Çok Taraflı Hukuki İşlem	Bir hukuki işlemin kurulabilmesi için karşılıklı iki irade beyanının varlığı şartsa, o halde bu işlem çok taraflı hukuki işlemdir. Roma hukukunda sözleşmeye "**contractus**" denir.

E) Malvarlığına Yaptıkları Etkiye Göre Hukuki İşlemler
Bir kimsenin para ile ölçülebilen hukuki açıdan bütünlük arzeden tüm hakları, alacakları ve borçlarından oluşan değerler toplamına malvarlığı (mamelek) adı verilir. Roma da buna "**patrimonium"** denmektedir.

Kazandırıcı	Bir kimsenin malvarlığının aktif kısmını artıran işlemler kazandırıcı işlemlerdir. Bir kimseye bir mal bağışlanmışsa, kabul edilen bağış ile bağışlanan açısından kazandırıcı işlem olur.
Borçtan Kurtarıcı	İşlemi yapan kişinin malvarlığının pasif kısmında (borçlarında) azalma olmuşsa bu hukuki işlem borçtan kurtarıcı niteliktedir. Örneğin alacaklısı ile ibra sözleşmesi yapan borçlunun pasifi azalmıştır. Çünkü bir borcu bitmiştir.
Borçlandırıcı	Hukuki işlemi yapan kişinin malvarlığının pasif kısmını arttıran işlemlere borçlandırıcı işlemler denir. Borçlandırıcı işlemler, borçlu ile alacaklı arasında bir borç ilişkisi kuran işlemlerdir.
Tasarruf İşlemleri	Bir hakka ya da hukuki ilişkiye doğrudan doğruya etki eden, onu karşı tarafa geçiren, muhtevasını değiştiren, sınırlayan yada ortadan kaldıran işlemlere tasarruf işlemi denir. Tasarruf işlemleri için **"numerus clausus"** sınırlı sayı ilkesi geçerlidir.

F) Sebebe Bağlı Olup Olmamalarına Göre Hukuki İşlemler
Eğer bir hukuki işlemin geçerliliği, temelinde yatan bir sebebin varlığı ve geçerliliğine bağlı ise, sebebe bağlı hukuki işlemden söz edilir. Fakat hukuki işlemin geçerliliği için böyle bir sebebe ihtiyaç bulunmuyorsa, o işlem sebebe bağlı olmayan (soyut) hukuki işlemdir.
Roma Hukukunda üç türlü sebep kabul edilmiştir. Bunlar alacak sebebi "**causa credendi"**, ifa sebebi "**causa solvendi"** ve bağışlama sebebi "**causa donandi"**. Bugünkü hukukta ise bu üç sebep kabul edilmekle birlikte "teminat sebebi" de eklenmiştir.
Hukuki işlemin sebebe bağlı olup olmamasının en önemli sonucu, açılacak davada kendini gösterir. Eğer işlem sebebe bağlı ve sebep de geçerli değilse, geçersiz sebebe dayanılarak yapılan kazandırıcı işlem de geçersiz olacağından, hak karşı tarafa intikal etmez. Hakkı devreden kişi hak sahibi olmaya devam eder. Bu durumda, verdiği şeyleri geri alabilmek için genellikle bir istihkak davası açılır. İstihkak davası "**re vindicatio"** malın zilyetliğini kaybetmiş olan malik tarafından, mülkiyeti kazanamamış olmakla beraber, zilyet olan kişi aleyhine açılan davadır.
Roma hukukunda "**stipulatio"** olan soyut ve sözlü olan bir akit vardır. Bu sebebe bağlı olmayan hukuki işlemler için kabul edilmiştir.

HUKUKİ İŞLEMLERİN GENEL ŞARTLARI

Bir hukuki işlemin kurulabilmesi ve geçerli olabilmesi için belli şartların oluşmuş olması gerekir.

Ehliyet	Bir kimsenin geçerli bir biçimde hukuki işlem yapabilmesi için öncelikle ehliyet sahibi olması gerekir. Hak ehliyeti, kişinin hak sahibi olabilmesi ve borç altına girebilmesi demektir. Bunun için de kişinin, kural olarak belli bir yaşı tamamlaması, ayırt etme gücüne sahip olması, ve kısıtlı olmaması gerekir. Hak ehliyetine sahip olanlar hukuk dilinde kişi olarak anılır. Bugünkü hukukumuzda herkes, tam ve sağ doğmak şartıyla hak ehliyetine sahiptir.
Hukuki İşlem Yapma İradesi	Hukuki işlemin kurucu unsuru irade açıklamasıdır. İrade açıklaması yoksa hukuki işlem yoktur. İrade açıklaması kişinin iç dünyasındaki duygu ve düşünceleridir. Bunların açığa vurulması gerekir. Sarih (açık) ve zımni (kapalı) olarak irade açıklaması hukuki işlemi başlatabilir. Hukuki işlemin geçerli olabilmesi için açıklanan irade beyanı sağlıklı bir biçimde oluşmalıdır.
İrade İle Beyanın Birbirine Uygun Olması Ve İradede Bozukluk Olmaması	Hukuki işlemin geçerli olabilmesi için gerekli olan şartlardan biri de irade ile beyanın birbirine uygun olmasıdır. Şayet bir kimse televizyon satın almak isterken buzdolabı almışsa bu hukuki işlem geçerli olacak mıdır sorusu tartışmalıdır.

C1- İrade ile Beyan Arasında Bilerek Meydana Getirilen Uygunsuzluklar

Hukuki işlemin taraflarından sadece bir tanesi, iradesiyle beyanı arasında bilerek ve isteyerek uygunsuzluğa sebep olursa tek taraflı uygunsuzluktan bahsedilir. Tek taraflı uygunsuzluklar, "latife(şaka) beyanı" ve "zihni kayıttan" ibarettir.

Latife (Şaka Beyanı)	Latife beyanında beyanda bulunan kişinin beyanı ciddi değildir. Şaka olsun diye, övünmek, eğlenmek gibi amaçlarla söylenmiştir. Örneğin bir öğrencinin başka bir öğrenciye sınıfta elimi öpersen ölene kadar sana her gün 1 tl vereceğim demesi gibi. Roma hukukunda başlangıçta kişilerin beyan ettikleri iradelerine bakılıyor, gerçek irade önemsenmiyordu. Bu nedenle şaka beyanı kavramı yoktu. Ancak praetorlar bu kavramı hem Roma'ya hem de Dünya hukukuna armağan etmişlerdir.
Zihni Kayıt (Reservatio Mentalis)	Bazen gerçekte istenmeyen bir hukukî işlem, bilerek, istenmiş gibi gösterilebilir. Yani, bilinçli olarak bir kimse tarafından gerçek iradesi ile iradesinin beyanı arasında uygunsuzluk yaratılabilir. Bu duruma, hukuk dilinde, 'zihnî kayıt' (gizli koşut) denir. Zihni kayıtla ilgili açıklamalar hem bugün ve hem de Roma Hukukunda geçerli idi.

Muvazaa (Similatio): Taraflar aralarında anlaşarak 3. şahısları aldatmak maksadıyla, gerçekte yapmak istemedikleri bir hukuki işlemi yapıyormuş gibi hareket etmelerine "**similatio" "muvazaa"** denir. Mutlak Ve Nisbi olarak iki türlüdür.

Mutlak Muvazaa	Taraflar aslında hiçbir işlem yapmak istemedikleri halde sırf 3. kişileri aldatmak amacıyla hukuki işlem yapıyormuş gibi hareket ederlerse söz konusu olur**. örneğin,** mallarının haciz edilmesinden korkan borçlunun alacaklıdan mal kaçırmak amacıyla, bir arkadaşı ile anlaşarak göstermelik bir satım sözleşmesi yapması hali gibi.. Mutlak muvazaa ile yapılan sözleşmeler geçerli değildir.
Nispi Muvazaa	Taraflar, aslında bir hukuki işlem yapmak istemekte fakat bu işlemin 3. kişiler tarafından farklı bir şekilde anlaşılmasını arzu etmektedirler. Bu iki türlüdür. Bunlardan ilki taraflar aslında gerçekte yapmak istedikleri fakat 3. kişilerden gizledikleri işlemlerdir ki buna gizli işlem denir. İkincisi ise 3. kişileri aldatmak amacıyla yapıyormuş gibi göründükleri görünürdeki işlemlerdir**. Örneğin** büyük oğluna tarla bağışlamak isteyen bir babanın, diğer çocuklarının tepkisinden çekindiği için, büyük oğlu ile anlaşarak sanki bir satım sözleşmesi yapmış gibi hareket etmesi halinde. Aslında bağış sözleşmesi yapılmak isteniyor ancak 3. kişileri aldatmak için satım sözleşmesi olarak gösteriliyor. Nispi muvazaada görünürdeki işlem tarafların gerçek iradelerine uygun olmadığı için geçerli değildir. Yani yok hükmündedir.

C2- İrade ile Beyan Arasında Bilmeden Meydana gelen Uygunsuzluklar = Hata

İrade ile beyan arasında bilmeden, istemeden uygunsuzluk meydana gelmesi halidir. Bu tür uygunsuzluklar genellikle dalgınlıktan, dil sürçmesinden, yabancı telaffuzdan, istemeden kaynaklanmaktadır. Hata halinde irade sağlıklı bir biçimde oluşmuştur fakat dış dünyaya bildirimi açıklanırken hataya düşülmüştür.
Hataya düşenin mi muhatabın mı korunacağı hususu "**menfaatlerin dengesi ilkesi"** ile çözüm bulur. Roma hukukunda başlangıçta gerçek iradeye önem verilmemiş tarafların beyanına önem verilmiştir. Ancak rızai sözleşme kavramı kabul edildikten sonra (consensus) yani rızaların uyuşması aranmaya başladıktan sonra menfaatlerin dengesi ilkesi uygulanmıştır.
Esaslı Hata; Subjektif görüşe göre, hata eden kişinin gerçek durumu bilseydi yapmayacağı hatadır. Objektif görüşe göre; hata eden kişinin düşünceleri önem taşımaz. O iş çevresindeki anlayışlar ve uygulamalar dikkate alınarak makul bir değerlendirme yapılmalı ve buna göre hatanın esaslı olup olmadığı tespit edilmelidir. Pratik ve teorik olarak her iki görüşün birlikte uygulanması doğru olacaktır.

Hukuki İşlemin Mahiyetinde (niteliğinde) Hata (error in negotio)
Bu hata esaslı hata sayılır. Belli bir hukuki işlem için irade beyanı yapılacakken yanlışlıkla başka bir hukuki işlem için irade beyanında bulunulmuştur. Satım sözleşmesi yapmak isterken bağışlama yapılması gibi. Türk hukukunda hukuki işlemin mahiyetinde hata her zaman esaslı hata sayılmış ve hataya düşenin hukuki işlemi iptal edeceği kabul edilmiştir.

Hukuki İşlemin Konusunda (eşyanın aynında) Hata (error in corpere)
Hataya düşen kişinin gerçekte istediği şeyden başka bir şey için irade beyanında bulunmuşsa, hukuki işlemin konusunda hataya düşmüştür. Televizyon almak isteyen kişinin kilim alması gibi. Her zaman esaslı hata sayılmış ve hataya düşenin hukuki işlemi iptal edeceği kabul edilmiştir.

Karşı Tarafın Şahsında (Kimliğinde) Hata (eror in persona)
Beyanda bulunan kişi muhatabın kimliğinde yanılgıya düşmüşse karşı tarafın şahsında hata sayılır. Örneğin A'ya kiraya vermek isteyen K, yanlışlıkla A sandığı B'ye kiraya vermişse durum böyledir.

Edim Yada Karşı Edimin Miktarında Düşülen Hata (error in quantitate)
Hataya düşen kişinin borçlandığı edim miktarı düşündüğünden önemli ölçüde çok yada karşı tarafın edimi önemli ölçüde az ise hata esaslı hata sayılır. Aradaki farkın çok ya da az oluşuna somut olayın özelliklerine göre hakim karar verir.

Vasıfta Hata (error in qualitate-error in subsantantia)
Bir kimseyi belli bir davranışta bulunmaya sevk eden temel düşüncelere "saik" adı verilir. Kişiler hukuki işlem yaparken değişik Saiklerin etkisiyle hareket ederler. Kar etmek, gösteriş yapmak, ihtiyacını gidermek gibi. Hukuk düzeni, hukuki işlemin saikini dikkate almaz. Saik hatası kural olarak dikkate alınmamış olmakla birlikte eğer hata eden bir temel hatasına düşmüşse, bu hatanın esaslı olması halinde hata edene sözleşmeyi iptal etme hakkı tanınmıştır. Temel hatası, hukuki işlemin konusunu oluşturan şeyin temel niteliklerinde, özünde, temel vasıflarında düşülen hatadır. Örneğin, el dokuması halı almak yerine fabrika halısı alan kişi vasıflı hataya düşmüştür.

İradenin Oluşumunda Bozukluk Olmaması

Bazı hallerde irade ile beyan arasında herhangi bir uygunsuzluk bulunmaz fakat irade açıklanırken sakatlanabilir. Bu durumda aslında beyan iradeye uygundur ve fakat beyan edilen irade çeşitli sebeplerle sakatlanmış, fesada uğramıştır. Bunlar "**hile, ikrah ve gabin**"dir.

1- Hile (dolus)	Bir kimsenin zihninde yanlış kanaatler oluşturarak gerçek durumu bilseydi yapmayacağı bir hukuki işlemi yapmasını sağlamaktır. Hileden söz etmek için **aldatma** fiilinin olması gerekir. Aldatma olumlu yada olumsuz olabilir. Hilenin ikinci unsuru **aldatma kastı**dır.
	Hile halinde aslında kişi hataya düşmüş olmakla beraber hata esaslı sayılmamakta ama hileye maruz kalana sözleşmeyi iptal etme hakkı vermektedir. Borçlar Kanununa göre hileye maruz kalan taraf, hileyi öğrendiği andan itibaren 1 yıl içinde sözleşmeyi iptal edebilir.
Roma hukukunda başlangıçta sadece irade beyanına itibar edildiği için hileli de olsa bir irade beyanı olduğunda geçerli sayılmıştır. Ancak praetorlar hakkaniyete aykırı bu duruma müdahale etmişlerdir. Praetor hukuku hile davası olarak anılan "**actio doli"** kurumunu Roma hukukuna kazandırmışlardır. Actio doli hileyi yapan kişi aleyhine açılan bir ceza davasıdır.	

2-İkrah (metus)	Bir kimseye zorla hukuki işlem yaptırılmasına ikrah denmektedir. İkraha cebir de denir. Maddi ve manevi yönü bulunur. Maddi cebirde bir kimseye maddi bir baskı uygulanır. Silah dayayıp sözleşme imzalatma gibi. Manevi cebir ise kişinin zihninde bir korku uyandırarak işlem yapılmasıdır.
	Roma hukukunda ilk dönemlerde ikrah, hukuki işlemi geçersiz hale getiren bir sebep değildi. Çünkü her şey irade beyanına dayanmaktaydı. Fakat hilede olduğu gibi ikrah halinde de praetor'lar, ikraha maruz kalan kişiyi korumaya yönelik bazı tedbirler geliştirdiler. Bu tedbirler ikrah davası "**actio metus"**, ikrah defi "**exceptio metus"** ve eski halin iadesi "**in integrum restitutio"** imkanıdır.
İkrah Davası (Actio Metus)	İkraha maruz kalan kişiye tanınmış bir ceza davasıdır. Bu dava tehditten itibaren 1 yıl içinde açılır ve ikraha maruz kalan kişinin uğradığı zararın 4 katı talep edilebilir.
İkrah Defi (Exceptio Metus)	Praetorlar tarafından tanınan ikinci imkândır. Eğer ikraha maruz kalan kişi bu yüzden bir borç altına girmiş ve borcunu ifa etmesi için aleyhine açılmış bir dava varsa ikrah defini ileri sürerek mahkûm olmaktan kurtulabiliyordu.
Eski Halin İadesi (İn İntegrum Restitutio)	Hilede olduğu gibi ikrahta da, ikraha maruz kalan kişi praetora müracaat ederek eski halin iadesini talep edebilirdi.

3-Gabin (Sömürü)	Gabin iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde söz konusudur. Bu tür sözleşmelerde taraflar arasında denklik söz konusu olmalıdır. Bu denkliğin tam olması gerekmez. Ancak bazı hallerde bu denklik aşırı bozulabilir. İşte bu hallerde hukuki işlem iptal edilebilir. Şöyle ki kan kaybetmekte olan bir yakınını hastaneye yetiştirmek için araç bulamayan ve tek bir taksiyi görüp ona bindiren ancak taksiciye normalin on katı ücret ödeyen kişi gabin (sömürü) altındadır.
	Kişinin tecrübesizliği, karşılaştırma yapamaması veya zor durumda kalması gibi nedenler sonucunda gabin oluşur. Gabin halinde 1 yıl içinde sözleşme iptal edilebilir.
Roma hukukunda gabin başlangıçta yoktu. **"İnstinianus"** döneminde ise fahiş gabin prensibi "**laesio enormis"** veya "**laesio ultra dimidium"** adı verilen bir prensip kabul edildi. Buna göre taşınmazını gerçek değerinin yarısından daha düşük bir fiyata satan kimse sözleşmeyi bozabilir ve malı geri alabilirdi.	

HUKUKİ İŞLEMLERİN YOKLUĞU ve GEÇERSİZLİĞİ

B. K. 20 ve 21 e göre Türk Hukukunda hukuki işlemlerin geçerli olabilmesi için Ahlaka, Adaba, Kamu Düzenine aykırı olmaması gerekir. Eğer şartları sağlamaz ve anılan nedenlere de dayanırsa hukuki işlem geçersiz olur. Geçersizlik çeşitlidir.

YOKLUK	Hukuki işlemin kurucu unsurlarından biri yada birkaçının eksik olması halinde hukuki işlem yok hükmündedir. Yokluk halinde hukuki işlem hiç doğmamıştır. Hukuki işlemin yok olduğunun yolu tespit davası ile olur. Yokluk roma hukukunda bilinir. "**in iure cessio"** işlemi yoklukdur.
GEÇERSİZLİK	Kurucu unsurlar tam olmakla birlikte "etkinlik" ve "geçerlilik" unsurlarını da aramaktadır. Geçerlilik unsurlarından birinin eksik olması halinde ise butlan ya da iptal müeyyidesi söz konusu olur. Şu halde geçersizlik kavramı, **Eksiklik, Butlan ve İptal**i içine alan bir üst kavramdır.

1-Eksiklik

Roma hukukunda ayrı bir geçersizlik türü olarak eksiklik yer almamakla beraber bazı eksik unsurların tamamlanıncaya kadar geçerli olmayacağı kabul edilmiştir. Buluğa ermiş (Yaşını tamamlamamış ama aklı yeten) yaptıkları hukuki işlemler başlangıçta geçerli sayılmamakta idi. Dönem ilerledikçe bu işlemelere kanuni temsilcilerin onayı verilirse geçerli olmaya başladı.

2-Butlan

Geçersizlik türlerinden en ağır olanı butlandır. Butlan hukuki işlemin, geçerlilik unsurlarındaki eksiklikler sebebiyle ölü doğmasıdır. Roma hukukunda, hukuken aranılan unsurlarda eksiklik olması halinde hukuki işlem batıl sayılmıştır. Tıpkı bugün olduğu gibi batıl hukuki işlem hiçbir sonuç ve hüküm doğurmayacaktır. Ayrıca roma hukukunda da bu husus resen "**ex officio**" nazara alınmaktadır. Roma hukukunda ki butlan sebepleri: İrade Uyuşmazlığı, Temyiz Ehliyeti Olmayışı, Ahlaka Aykırılık. İyi Niyete Ve Şekle Aykırılık.

3- İptal

Geçerli olarak kurulmuş bir hukuki işlemi, iptal hakkı olan tarafın bu hakkını kullanarak geçmişe etkili bir biçimde ortadan kaldırmasına denir. İptal hakkı tek taraflı bir irade beyanıyla kullanılabilir ve yalnızca bu hakka sahip olan yani ileri sürebilecek kişi kullanabilir. Hukuki işlemin iptaline yol açan sebepler genellikle "hata, hile, ikrah ve gabin" gibi hallerdir. Roma hukukunda ise başlangıçta iptal bilinmiyordu. Praetorlar tarafından hata, hile, ikrah gibi hallerde Ius Cİvile ye uysa bile hukuki işlem iptal edilmesi gerektiği benimsendi. Ancak praetorlar açıkca iptal hakkı tanımadılar. Fakat imkanların kullanılması, hukuki işlemin ortadan kalkması ve verilenlerin iadesi sonucunu doğurduğundan, iptalin sonuçları dolaylı da sağlanmış oluyordu.

HUKUKİ İŞLEMLERİN İSTİSNAİ UNSURLARI (Şart, Vade ve Temsil)

1- ŞART (Condicio)	Bir hukuki işlemin hüküm ve sonuçları, gelecekte gerçekleşmesi objektif olarak şüpheli bir olayın gerçekleşip gerçekleşmemesi olgusuna bağlanmışsa şarta bağlı hukuki işlemden söz edilir. Hukuki işlemin bağlandığı sonuca ise şart "**condicio**" denir.

Şarta bağlı hukuki işlemlerden söz edebilmek için şart olarak öngörülen olayın objektif olarak şüpheli olması gerekir. Yani gerçekleşmesi herkes için şüpheli olmalıdır. Misal A, ölürse gibi bir şart olamaz. Çünkü A er yada geç mutlaka ölecektir. Harman zamanı gelince gibi bir şart da geçersizdir. Çünkü her yıl mutlaka harman zamanı gelecektir. Olayın gerçekleşeceği tarih belli olmasa da günün birinde mutlaka gerçekleşeceği kesin ise şarta bağlı hukuki işlemden söz edilemez.
Şart geleceğe ilişkin bir olay olmalıdır. Bir olayın şart olarak geçerli olabilmesi için imkansız olmaması gerekir. **Ahlaka, Adaba** ve **Hukuka Aykırı Şart** olamaz.
Pek çok işlem şarta bağlı olabilir ancak hukukumuzda evlenme, nişanlanma ve evlilik dışı çocuğu tanıma, tescil gibi işlemler şarta bağlı olamaz. Roma Hukukunda da **"actus legitimi"** adı verilen işlemleri şarta bağlı olarak yapmak mümkün değildir. Yine mülkiyetin devrine yönelik "**mancipatio"** ve "**in iure cessio"** ; genellikle bir aile evladının baba hakimiyetinden çıkarılması için yapılan **"mancipatio", ibra, vasi tayini, evlat edinme** gibi işlemleri de sayabiliriz.

a. Şartın Çeşitleri

Şart olarak öngörülen olayın ***Olumlu/Olumsuz*** bir davranış olup olmamasına göre ikiye ayrılır;	
1-Müspet (Olumlu) Şart	Örneğin; Yağmur yağması olumlu şart
2-Menfi (Olumsuz) Şart	Örneğin; Yağmur yağmaması olumsuz şart

Şart olarak öngörülen olayın ***Taraf İradeleri***ne bağlı olup olmamasına göre üçe ayrılır;	
1- İradi Şart	Eğer şartın gerçekleşmesi taraflardan birinin iradesine bağlı ise iradi şart vardır. **Örneğin;** A dan özür dilersen seni tekrar işe alırım şartı da A nın özür dileyip tekrar işe girmesi kendi iradesindedir.
2- Tesadüfi Şart	Şartın gerçekleşmesi tarafların iradesinde değil, tamamen tesadüflere yada 3. kişilerin iradelerine dayanıyorsa tesadüfi şarttan bahsedilir. Örneğin gemi limana sağ salim ulaşırsa, yarın yağmur yağmazsa gibi.
3- Karma Şart	Gerçekleşmesi hem tarafların hemde 3. kişilerin iradesine ya da tesadüflere bağlı olan şartlara ise karma şart denir. A ile evlenirsen gibi bir şart. Hem A nın iradesi hemde şart koşulan kişinin iradesi gerekir.

Hukuki işleme yaptığı etkiye göre şart ikiye ayrılmaktadır;	
1- Taliki Şart (Erteleyici)	Hukuki işlemin hüküm ve sonuç doğurmaya başlaması şart olarak öngörülen olayın gerçekleşmesi olgusuna bağlanmışsa, taliki şart "**condicio suspensiva"** dan söz edilir. Bu halde hukuki işlem kurulmuş fakat hüküm ve sonuç doğurmamaktadır. İleride hüküm ve sonuç doğuracaktır. Örneğin davayı kazanırsan seni bağışlayacağım gibi.
2- İnfisahi Şart (Bozucu)	Baştan itibaren hukuki sonuçlarını doğurmaya başlamış olan hukuki işlemin ortadan kalkması, şart olarak öngörülen olayın gerçekleşmesi olgusuna bağlanmışsa infisahi şart "**condicio resulutiva"** söz konusu olur. sınıfta kalırsan burs sözleşmesi iptal edilir gibi.
**Roma hukukunda taliki şarta bağlı hukuki işlemler bilinmekte ve fakat infisahi şarta bağlı hukuki işlemler bilinmemekteydi.	

b. Şartın Hüküm ve Sonuçları

İki safha vardır. Belirsizlik Aşaması ve Şüpheli Durumun Sona Erdiği Aşama.	
1-Belirsizlik Aşaması	Şartın gerçekleşmesinden yada gerçekleşmeyeceğinin kesin olarak anlaşılmasından önceki aşamaya belirsizlik aşaması denir. Belirsizlik aşamasında şartın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği yani hukuki işlemin akıbetinin ne olacağı belli değildir.
2-Şüpheli Durumun Sona Erdiği Aşama	Şarta bağlı hukuki işlemlerde şüpheli durum iki şekilde sona erer. Ya şart gerçekleşir, yada şartın gerçekleşmeyeceği kesin olarak anlaşılır.

2- VADE (Dies)	Hukuki işlemin hüküm ve sonuçları, gelecekte gerçekleşmesi kesin olan bir olayın gerçekleşmesine yada bir tarihin gelmesine bağlanmışsa, vade (ecel)den bahsedilir. Vadede şarttan farklı olarak hukuki işlemin sonuçları, gerçekleşmesi şüpheli bir olaya bağlanmamıştır. Ya bir tarih konulmuş ya da kesin bir olay

	zikredilmiştir. Bu nedenle şartta belirsizlik varken vade de kesinlik vardır. Vadede de taliki ve infisahi olarak iki türlüdür. Taliki vadeye başlama vadesi, infisahi vadeye ise bitme vadesi denilmektedir. Romalılar infisahi şartı bilmedikleri gibi infisahi vadeyi de bilmiyorlardı.

3-TEMSİL	Bir kimsenin başkası için hukuki işlem yapmasıdır. Temsil bir yetkidir. Temsil ilişkisi üçlü bir ilişkidir. Kendisi için hukuki işlem yaptırmak isteyen kişiye temsil edilen adı verilir. Bir hukukî işlemin temsilen yapılmasında üç kişi söz konusu olur: **1.** ***Temsil edilen***: Kendisi için hukukî işlem yapılan kişi **2.** ***Mümessil*** (temsilci): Temsil edilen için hukukî işlem yapan kişi **3.** ***Üçüncü şahıs***: Mümessilin temsil edilen için kendisiyle hukukî işlem yaptığı kişi

VEKÂLET İLE TEMSİL ARASINDAKİ FARKLAR

VEKALET	TEMSİL
Her şeyden önce vekalet bir sözleşmedir. Bu nedenle karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanlarıyla kurulur.	Temsil ilişkisinin kurulabilmesi için temsilcinin kabul beyanına ihtiyaç yoktur. Temsil edilenin tek taraflı ve varması gerekli irade beyanıyla temsil yetkisi verilebilir.
Vekalet sözleşmesiyle vekil borç altına girer. Kendisine tevdi edilen işleri yapmak ve sonuçlarını vekalet verene devretmek zorundadır.	Temsil de temsilci borç altına girmez.
Vekalet sözleşmesi, hem maddi işlerin görülmesini hem de hukuki işlemlerin yapılmasını konu alabilir. Örneğin; hekimin hastayı tedavi etmesi, hukuki işlem değil maddi bir fiildir ve vekalet sözleşmesine konu olur.	Temsil, hukuki işlemlerde söz konusu olur. Maddi işlerin görülmesi konusunda temsil yetkisi verilemez.

TEMSİLİN ÇEŞİTLERİ

1-Kanuni Temsil – İradi Temsil:
Temsilci yetkisini doğrudan doğruya yasadan alıyorsa buna **Kanuni Temsil** denir. Yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, kısıtlılık gibi hallerde kanuni temsilci söz konusu olur.
Kişi kendi iradesi ile bir başkasına temsil hakkı verirse bu **İradi Temsil** olarak adlandırılmaktadır.

2-Doğrudan Temsil- Dolaylı Temsil
Temsilcinin temsil edilen ad ve hesabına işlem yaptığı temsil türüne **Doğrudan Temsil** denir. Bu temsil türünde temsilci 3. kişi ile hukuki işlem yaparken kendi adına değil, temsil edilen adına ve hesabına hukuki işlem yapar. Yapılan hukuki işlemin sonuçları doğrudan doğruya temsil edilen üzerinde doğar.
Dolaylı Temsil de ise temsilci, Kendi adına temsil edilen hesabına hukuki işlem yapar. Bu nedenle 3. kişi, hukuki işlemin karşı tarafı olarak temsilciyi bilir. Hukuki işlemden doğan hak ve borçlarda hukuki işlemden dolayı kendisi alacaklı ve borçlu olur.
Dikkat! Roma hukukunda ise doğrudan temsil bilinmemekteydi. Bunun sebebi, bir kimsenin bir başkasının iradesiyle borç altına girebileceğinin kabul edilmemesiydi. Başka bir deyişle, sadece 'dolaylı temsil' söz konusu idi

TEMSİL YETKİSİ
Temsil ilişkisinin kurulabilmesi için, temsil edilen tarafından temsilciye temsil yetkisinin verilmesi gerekir. Temsilcinin temsil edilen ad ve hesabına hukuki işlem yapma yetkisine **temsil yetkisi** denir. Bu yetki, temsil edilen tarafından varması gerekli tek taraflı bir irade beyanıyla verilir

Roma Hukukunda bugün bizim genel temsil yoluyla ulaştığımız sonuçlara "**procuratio**" müessesesi ile ulaşılmıştır. Procuratio bir çeşit vekâlettir. Fakat vekalet sözleşmesinden farkı tek taraflı bir yetkilendirme oluşudur. Bu yönüyle daha çok bugünkü temsile benzemektedir. Temsil ilişkisi, temsil edilen yada temsilci tarafından kolayca sona erdirilebilen bir ilişkidir.

INSTITUTIONES SİSTEMİ: Institutiones sisteminde hukukun dalları **1-Kişilere İlişkin Hukuk 2- Mallara İlişkin Hukuk, 3- Usule İlişkin Hukuk** olarak ayrılmış ve incelenmiştir. Bunun dışında örneğin mallara ilişkin hukukta "borçlar – eşya – miras" gibi ayrımlar yapılmış adeta modern hukukun temeli atılmıştır. Türkiye'deki hukuk sistemi olsun, Avrupa'nın genel hukuk sistemi olsun hep bu şekildedir.

ROMA HUKUKUNDA HAKLAR

MALVARLIĞI HAKLARI

AYNİ HAKLAR			**ŞAHSİ (NİSPİ) HAKLAR**
Bir mal üzerinde doğrudan doğruya hâkimiyet sağlayan ve herkese karşı ileri sürülebilen mutlak haklardır.			Yalnızca borç ilişkisinin tarafları arasında ileri sürülebilen; 3. Kişilere karşı ileri sürülemeyen haklardır.
Mülkiyet Hakkı (Dominium)	İrtifak Hakları	Rehin Hakları	**Alacak Hakkı:** Yalnızca borç ilişkisinin diğer tarafına karşı ileri sürülebileceği için nispidir.

BORÇ İLİŞKİSİ (Obligatio)	Romalılar, borç ilişkisini; borçluyu alacaklıya bağlı kılan bir zincir olarak ifade eder.
BORÇ İLİŞKİSİNİN UNSURLARI	
a) İlişki Tarafları	Alacaklı (**creditor**) ve borçlu (**debitor**) olarak bir borç ilişkisinin 2 tarafı vardır.
b) Edim	Borçlunun ifa ile yükümlü olduğu şeye denir.
c) Alacaklının Kullandığı Zorlama Unsuru (Yaptırım)	Alacaklı borcun ifası için zorlayıcı bir güç kullanır.

Borcun konusu belli olmalıdır. Edim tipi bilinmelidir. Şimdi burada edim tiplerini görelim.

MANCİPİ MALLAR (TARIM)	**RES NEC MANCİPİ MALLAR**
• Roma'daki tarım arazileri • Bu araziler üstündeki evler – irtifaklar • Köleler • Tarım aletleri • Fil–deve dışındaki yük ve çeki hayvanları Bunların satışında yani mülkiyet devrinde **mancipatio** denen özel bir usul gerekir. Merak edenlere; Mancipatio denen satışta bir hakimin karşısına gidiyorsun, iki şahit varken satıyorsun vs böyle detaylı bir satış usulü var.	Mancipi olmayan her mal, res nec mancipi sayılıyor ve bunlarda özel bir satış usulü gerekmiyor. Gidip rahat rahat satabiliyorsun. Burada önemli olan satış usulü değil; hangi malin mancipi – hangisinin res nec mancipi olduğunu anlayabilmek.

Eğer bir borç ilişkisi bu 3 unsuru da taşıyorsa ona **TAM BORÇ** diyoruz. Eğer 3. unsur olan yaptırım unsurunu taşımıyorsa ***EKSİK(TABİİ) BORÇ*** diyoruz.

BORÇ İLİŞKİSİNE DAİR BAZI AYRIMLAR

Parça Borcu – Cesit Borcu – Sınırlı Cesit Borcu

Parça Borcu	Edim kişisel – ferdi özellikleriyle belirlenmişse burada parça borcu vardır. **Örneğin** 34 AB 1234 plakalı BMW M3 denildiği zaman artık burada edimi kişisel özellikleri ile belirlemiş demektir.
Çeşit Borcu	Edim çeşit itibariyle o türe ait genel özellikler ile belirlenmişse çeşit borcundan söz edilir. Annen git 5 kilo domates al dedi bu çeşit borcudur. Dikkat edin! Sorularda bazen Washington portakal veya Afrika buğdayı gibi şeyler çıkıyor bunların hepsi çeşit borcu olur.
Sınırlı Çeşit Borcu	Borçlu, sınırlı bir miktar içindeki malı ifa etmek zorundadır. Tezgahtaki elmalardan 1 kilo, deponda tuttuğun buğdaylardan 10 çuval, veya atlarından 2'si dediğim zaman sınırlı çeşit borcu var. Yani depomdaki buğdaylarla sınırlamışım ancak onlar arasında hangisini vereceğime ilişkin ferdi–kişisel bir belirleme yok. Sınırlı çeşit borcu olur.

➔ BU AYRIMIN NE ÖNEMİ VAR ? Bu ayrımın önemi şu:
*** **Parça borcu**, sözleşme yapıldıktan sonra telef olursa yani yok olursa; Bu durumda parça borcu telef olmakla birlikte borç sona erer.
Çeşit borcunda ise "Genus non perit" yani çeşit borcu telef olmaz ilkesi geçerlidir. **Örn**
;10 kilo domates istedin, adam getirirken daha sana vermeden telef oldu. Satıcı gidip başka bir yerden 10 kilo domates bulup gelecek başka çaresi yoktur.
Sınırlı çeşit borcunda ise sınırlandırılmış miktarın tümünün telef olması durumunda borç sona erer. **Örn;** atlarından birini satmak için sözleşme yaptım. Sınırlı çeşit borcu, burada benim bütün atlarımın ölmesiyle sona erer. 5 atımdan 4'ü ölse ben yine son kalan 1 atı karşıya teslim edeceğim.

Seçimlik Borç – Seçimlik Yetki Ayrımı

Seçimlik Borç	Borç ilişkisi kurulurken edim olarak birden fazla şey gösterilir. Ancak borçlu bunlardan birisini seçip ifa edecektir. Burada önemli olan şudur ki birden fazla edim borcun konusu olmaktadır. Ali bana 2 atını veya 4 kölesini teslim edecek diyorsak borcun konusu birden fazla. Ali hangisini isterse verecek borcunu ödeyecek. İşte bu seçimlik borç oluyor.
Seçimlik Yetki	Borç ilişkisinin konusu tektir. Ancak borçluya başka bir edimi yerine getirerek borcundan kurtulma şansı tanınmışsa seçimlik yetkiden söz edilir. Yani sözleşmede A veya B değil de şöyle bir düzenleme var. Ali bana 2 atını verecek. Ancak 2 atı yerine 5 tane köle verirse de borcundan kurtulmuş olacak tarzı bir düzenleme varsa seçimlik yetki vardır.

Tam Borç – Eksik (Tabii) Borç Ayrımı

Tam Borç (Obligatio Civilis)	Bir dava ile korunmuş olan borç ilişkisine, yani borca aykırılık durumunda mahkemeye gidilebilen borca denir.
Eksik–Tabii Borç (Obligatio Naturalis)	Bir dava ile korunmamış olan borç ilişkisidir. Eksik borçlar da geçerli birer borç ilişkisidir, yani ifa edilebilir. Ancak ifa edilmediği durumda borçluyu ifaya zorlamak için mahkemeye gidilemez. Türk hukukunda klasik örneği kumar ve bahis borçlarıdır. Kumar borcunu ödersen alırım. Ancak ödemezsen mahkemeye gidemiyorum.

EDİM TİPLERİ	
Dare	Bir malın mülkiyetini nakletmeyi bir ayni hak tesis etmeyi ifade eder. İfa konusu para borcu, nevi borcu olarak belirlenen mal veya para tutarı olur. Mal teslimi sonrası malik olunca 40 TL para ödemek gibi.
Facere – Non Facere	Genel olarak yapmak edimi + elde bulundurmanın devri. Ancak Roma'da dare olmayan her şey buraya sokulabilir. Non facere = yapmamak!
Praestare	Çok açık olmamakla birlikte dare + facereyi kapsayan geniş bir anlamı olduğu ifade edilir.

ROMA HUKUKUNDA DAVA EHLİYETİ – HAK EHLİYETİ – FİİL EHLIYETİ KAVRAMLARI

Dava Ehliyeti	Roma hukukunda bir kimsenin dava ehliyetine sahip olması, yani davacı – davalı sıfatına bir mahkeme önünde haiz olabilmesi için vatandaş sayılması gerekir. Vatandaş olmak için **1) Romalı olmak, 2) Özgür olmak, 3) Erkek olmak ..**Yani buradan görürüz ki kölelerin davacı – davalı olması gibi bir şey söz konusu değildir.
Hak Ehliyeti	Roma hukukunda mal varlığına ilişkin haklara sahip olmak içinse aile reisi – **pater familias** – olmak gerekir. Aile reisi olmayan kişilerin malvarlığı hakkı yoktur. Her şey babada!
Fiil Ehliyeti	Roma hukukunda kölelerin de aile evlatlarının da fiil ehliyeti vardır. Yani hukuki işlem yaparak kendilerini borç altına sokabilirler.
***Roma hukukunda köleler ve aile evlatlarının kazandığı haklar doğrudan aile reisine gider. Köleler ve aile evlatları; aile reisinin iktisap, hak edinme organlarıdır. Bu sebepten bu haklara ilişkin davaları ancak aile reisi açabilir.	

PREATOR HUKUKU DÖNEMİNDE DURUM	
Preator(imparatorluk) hukuku döneminde köle ve aile evlatlarına **peculium** denen teminat mektubu benzeri belgeler verilmeye başlanmıştır. Eğer peculium verilmişse, aile reisi kölenin ve aile evladının yaptığı işlemlerden dolayı peculium'da yazan miktar kadar bizzat sorumludur.	
KÖLELERİN HAKSIZ FİİLLERİ	
Haksız Fiil	Hukuka aykırı ve kusurlu olarak yapılan ve sonucunda zarar doğuran fiillere haksız fiil denir.Haksız fiille bir kimseye zara veren kişi bunu tazmin etmekle yükümlüdür.
Preator yani imparatorluk hukuku döneminde actio noxalis (Munzam=Ek Dava) yoluyla kölelerin haksız fiilleri sebebiyle sahibe dava açılmaya başlanmıştır. Actio noxalis açılırsa sahibe 2 seçim hakkı sunulmaktadır. 1– Sahip kölenin verdiği zararı tazmin eder. 2– Sahip, köleyi zarar gören karşı tarafa teslim eder.	

Bölünebilen Borçlar – Bölünemeyen Borçlar Ayrımı

Bölünebilen Borçlar	Edim, değer azalması olmadan bölümlere ayrılarak kısım kısım ifa edilebiliyorsa buna **bölünebilen borç** denir. Para veya misli mallar böyledir. Örnek: 100 kilo buğday, 5 adet kulaklık, 10 çift ayakkabı gibi. ***Bölünebilen borçlarda; EĞER ALACAKLI KABUL EDERSE, borçlu kısım kısım ödeme yapabilir. Ama alacaklının kabulü şart. Roma Atasözü: 10 isteyene 5 veremezsin!
Bölünemeyen Borçlar	Edim, değer azalması olmadan bölümlere ayrılamıyorsa; burada **bölünemeyen bir borç** vardır. Bir cep telefonu vereceksin diye tuş takımını ayrı, ekranını ayrı veremezsin. Telefon=bölünemeyen!

Ani Edimli Borç – Sürekli Edimli Borç – Aralıklı Edimli Borç

Ani Edimli Borç	Edim yerine getirildiğinde borç sona erer. Örnek: At aldım, buğday aldım.
Sürekli Edimli Borç	Edim yerine getirildiğinde borç ilişkisi devam eder ve aynı edim sürekli olarak ifa edilir. Örneğin gazeteci günlük olarak sana gazete bırakıyor.

Aralıklı Edimli Borç	Borç ilişkisi sürmekle beraber edim belirli aralıklarla ifa edilir. Örneğin gazeteci sana her gün gazete getirir ancak sen ödemeyi aylık olarak yaparsın

SORUMLULUK VE KUSUR

Roma'da hukukun gelişmesi ile sonraki dönemlerde objektif sorumluluktan; kusur sorumluluğuna geçiş yapılmıştır. Buna göre bir kimsenin zararlı bir neticeden sorumlu tutulabilmesi için o kişinin kusurlu olması aranır.

Bu sonraki dönemde, objektif sorumluluk tek bir yerde saklı tutulmuştur. Adı **custodia**(nezaret=gözetim) sorumluluğudur.

Custodia=nezaret sorumluluğunda; sürekli gözetim altında tutularak önlenebilecek her türlü neticeden kişi sorumlu olur**.** Beklenmedik hallerden bile kişi sorumlu olmaktadır. Ancak mücbir sebepten yine sorumluluk yoktur**.** Custodia şunlarda vardır.

➔ Eser sözleşmesi: Örneğin terziye yün verdin elbise dikecek, yün dükkanda çalındı terzi sorumlu.
➔ Han ve ahır işletmecileri
➔ Gemi işletmecileri

Dikkat! : <u>Custodia sorumluluğunun olduğu hallerde kusur sorumluluğu ilkesine gitmiyoruz. Çünkü o ilke custodia hallerinde uygulanmıyor!</u>

KUSUR SORUMLULUĞU

Kusur, kendi içinde Kasıt ve İhmal olmak üzere ikiye ayrılır.

Kasıt (Dolus)	Hukuka aykırı bir neticeyi bilerek ve isteyerek gerçekleştirmektir. Yani bilerek ve isteyerek hukuka aykırı davranmaktır.
İhmal (Culpa)	Özensizlik, tedbirsizlik, dikkatsizlik sonucu meydana şeyler ihmal olarak adlandırılır. Ağır İhmal – Hafif İhmal diye ayrılmaktadır.
1-Ağır İhmal (Culpa Lata)	Herkesin bildiğini bilmemek, yaptığını yapmamak. **Örneğin** bisikletini gece İstanbul Kasımpaşa'da sokakta kilitsiz bırakmak ağır ihmal olur. Çünkü o bisikleti oraya kilitsiz koyarsan o bisikletin çalınacağını herkes bilir. Herkes kilitler. *****Roma'da ağır ihmal ile kast eşdeğer tutulmuştur.**
2-Hafif İhmal (Culpa Levis)	Her dikkatli insanın da başına gelebilecek haldeki ihmale ise hafif ihmal (culpa levis) olarak adlandırılır. Örneğin telefonu şarja takıcam diye kötü bir yere bıraktın ve yere düştü..

KUSURDA FAYDA(YARAR) PRENSİBİ

Roma hukukuna göre bir işlemde – sözleşmede fayda sağlayan kişinin sorumluluğu kast – ağır ihmal ve hafif ihmali içine alacak şekilde genişlerken; yarar sağlamayan kişi sadece kastı veya ağır ihmali varsa sorumlu tutulur**.**

Yani yarar sağlıyorsa ➔	Kast varsa da ağır ihmal varsa da hafif ihmal varsa da sorumludur.
Yarar sağlamıyorsa ➔	Kastı varsa veya ağır ihmali varsa sorumlu hafif ihmalden sorumlu değil.

Şimdi fayda prensibi nasıl uygulanıyor ona örnekler verelim:

1. Diyelim ki Ali, Veli'ye haçlı seferlerine giderken atını emanet etti, Veli bunu ahırda tutacak hiç binmeyecek fayda sağlamayacak ve kendine de atı güvende tuttuğu için para ödenmiyor. Bu durumda Veli'nin bu sözleşmeden bir faydası yok**.** Faydası yoksa ne dedik? Yalnızca kastı ve ağır ihmalinden sorumlu olur. Veli'nin hafif ihmali vardı ve at öldü diyelim. Burada Veli'nin sorumluluğu olmaz. Çünkü fayda prensibine göre hafif ihmal sorumluluğu yok**.**
2. Diyelim ki Ahmet, Mehmet'e 1 haftalığına kullanması için merdivenini verdi. Burada Mehmet fayda sağlıyor. Bu sebepten her türlü kusurundan

sorumluluk var.

3. Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde de fayda sağladığı kabul edilir. Örneğin kira sözleşmesi yaptığında sen de illa fayda sağlıyorsun. Kira sözleşmesinde kast – ağır ihmal – hafif ihmal hepsinden sorumluluk var.

Yani diyoruz ki Sorumluluk – Kusur Sorularında:

- Olayda Custodia sorumluluğunu gerektiren hallerden bir var mı ona bakacağız.
- Kusur sorumluluğu varsa kusur çeşidinin belirlenmesi gerek (kast–ağır ihmal–hafif ihmal)
- Olaydaki işlemden – sözleşmeden doğan fayda(yarar) prensibine göre sorumluluk kapsamını bulun!
- Son olarak da sorumluluk kapsamı ve kusur çeşidine göre sorumluluk var mı onu bulun.

Mücbir Sebep Kavramı	Hiçbir şekilde önüne geçilemeyecek olaylardır. Deprem, yangın, sel felaketleri gibi. Bu durumlarda kişi sorumlu tutulmaz. Bu Custodia sorumluluğu gerektiren hallerde bile sorumluluğu ortadan kaldırır. Kusur sorumluluğunda da bununla sorumluluk kalkar.

<u>*Sınavda Cıkabilecek Soru!!!!!***</u>**

<u>FAYDA PRENSİBİNİN İSTİSNALARI: Vekalet Söz. ve Vekaletsiz İş Görme</u>

Mülkiyet Hakkı	Bir mal üzerinde **sahibine kullanma**, **yararlanma**, **tüketme** yetkisi veren ayni haktır. Kullanma (Usus), Yararlanma (Fructus), Tüketme (Abusus).

Borçlandırdığı Çevre Bakımından Sözleşmeler		
Tek Tarafa Borç Yükleyen Sözleşm.	**Tam İki Tarafa Borç Yük. Sözleşm.**	**Eksik İki Tarafa Borç Yük. Sözleşm.**
Sözleşme ilişkisi sonunda taraflardan yalnızca biri borç altına girer. **Örneğin**: Bağışlama sözleşmesi.	Sözleşme taraflarından her ikisi de borç altına girer. **Örneğin** taşınmaz satım sözleşmesi. Evini satıyorsun.	Sözleşme taraflardan birisi tam olarak borç altında iken diğer taraf sadece belli durumlarda borç altına girer.

Lex Commissoria Yasağı
Bir borcu teminat altına almak için rehin sözleşmesi yapılırsa; sözleşmede, borcun ödenmemesi halinde alacaklının borca karşılık rehinli mala malik olacağını içeren sözleşme hükmü geçersizdir. Mal satılmalı içinden borç bedeli alınıp fazlası iade edilmelidir.

ROMA HUKUKUNDA AKİTLER (SÖZLEŞMELER)

Sözlü Akitler (Stipulatio)	Rızai Akitler ➔ Consensus (Uzlaşma) yeter
Yazılı Akitler	Ayni Akitler ➔ Consensus + RES (Malın karşı tarafa verilmesi) gerekir.
Dikkat! : *** Türk Hukukunda elden bağışlama ➔ ayni akittir; geri kalan hepsi ➔ rızai akittir.	

1-AYNİ AKİTLER ➔ Consensus + RES
Bu tür sözleşmelerin kurulabilmesi için Consensus (yani uzlaşma) ve RES (sözleşme konusu malın karşı tarafa verilmesi) gereklidir. Yani sözleşme konusu mal ile ilgili RES olmadıkça sözleşme kurulmuş sayılmaz. Sözleşmenin kurulduğu an Consensus + RES'in gerçekleştiği andır.

a. Tüketim Ödüncü Sözleşmesi (Karz Akti = Mutuum)

Tüketim ödüncü sözleşmesi, ödünç verenin bir miktar parayı ya da para dışında tüketilebilen bir şeyi ödünç alana devretmesiyle kurulan sözleşmedir. Ödünç alan, ileride bunu aynen iade etme borcu altına girer. Şimdi bu sözleşmenin özelliklerine bakalım.

1. Tek tarafa borç yükleyen bir sözleşmedir. Sadece ödünç alan borçludur.	**2.** Sözleşmenin kurulması için Consensus + RES gerekir.
3. Ayni bir sözleşmedir.	**4.** Bu sözleşmeden çeşit borcu doğar.
5. Dar hukuk sözleşmesidir, davası da dar hukuk davasıdır. Dar hukuk davasının anlamı şudur: Hakimin davada takdir yetkisi yoktur, açılan davada sadece malın iadesi sağlanır.	
6. Bu sözleşme ile faiz talep edilemez. Faiz istemek için bunun ayrı bir sözlü akit (stipulatio) ile kararlaştırılmış olması gerekir. ➔ Bu çok önemli!	
7. Malın mülkiyeti karşı tarafa geçirilir.	**8.** Borçlunun edim tipi = DARE

b. Kullanım Ödüncü Sözleşmesi (Ariyet Akti = Commodatum)

Kullanım ödüncü sözleşmesi, ödünç verenin bir malı karşılıksız olarak kullanılmasını ödünç alana bırakmasıyla meydana gelen sözleşmedir. Ödünç alan malı kullanıp iade etme borcu altındadır. Özelliklerine gelirsek.

• Ayni bir sözleşmedir.	• Sözleşmenin kurulması için Consensus + RES gerekir.
• Kullanım ödüncü sözleşmesi eksik iki taraflı sözleşmedir. Ödünç alan her zaman sorumludur. Ödünç veren ise sadece mal yüzünden ödünç alan bir zarara uğradıysa sorumlu olur. **Örneğin** ödünç alınan merdiven çürükmüş ve senin sakatlanmana neden olmuş.	
• Taşınır veya taşınmaz mallar sözleşme konusu olabilir.	• Parça borcu doğar.
• Mülkiye veya zilyetlik devri yoktur. Elde bulundurmanın devri vardır.	• Edim tipi FACERE'dir.
• Kişi, malı kararlaştırılan şekilde kullanmalıdır. Yoksa kullanım hırsızlığı suçu işlemiş olur.	
• Karşılıksız bir sözleşmedir. KARŞILIK ALINIRSA ➔Kira Sözleşmesi Kurulmuş Olur! • İyi niyet sözleşmesidir, davası da iyi niyet davasıdır (**actio bones fides**). İyi niyet davasının anlamı şudur: Hakim takdir yetkisine sahip, mahkemede her türlü zarar talep edilebilir.	

TÜKETİM ÖDÜNCÜ SÖZLEŞMESİ	KULLANIM ÖDÜNCÜ SÖZLEŞMESİ
• Ayni ➔ Consensus + RES • Tek tarafa borç yükler. Çeşit borcu • DARE. Mülkiyet devri. • Karşılıksızdır. Faiz için stipulatio! • Dar hukuk sözleşmesi ve davası.	• Ayni ➔Consensus + RES • Eksik 2 tarafa borç yükler. Parça borcu. • FACERE. Elde bulundurma devri. • Karşılıksız. Yoksa kira sözleşmesidir. • İyi niyet sözleşmesi ve davası.

c. Saklama Sözleşmesi (Vedia Akti = Depositum)

Saklama sözleşmesi, saklatanın taşınır bir malı ücretsiz olarak güvenli bir yerde koruma altına almak –muhafaza etmek– üzere saklayana verdiği sözleşmedir. Saklayan bu malı saklamak ve ileride sahibine vermek borcu altındadır. Özellikleri:

• Ayni bir sözleşmedir.	• Kurulması için Consensus + RES gerekir.	• Parça borcu doğar.
• Eksik iki tarafa borç yükleyen bir sözleşmedir. Saklayan her zaman borçlu, saklatan ise sadece mal yüzünden bir zarar oluşursa sorumlu. **Örneğin** atını saklaması için Ali'ye verdin ancak atında hastalık varmış Ali'nin ahırındakilere de bulaştırdı hepsi öldü. Burada işte saklanan mal yüzünden zarar oluşmuş oluyor.		
• Saklayan kişi, saklatanın rızası olmadan malı kullanamaz. Yoksa kullanım hırsızlığı işlemiş olur. **Örn:** Mücevherini kasaya koyması için verdin adama. Adam bir düğünde onları takıyor. Bunu yapamaz. Sözleşmeyi ihlal etti + kullanım hırsızlığı işledi.		
• Roma hukukunda saklayan, kendisine bırakılan mal yüzünden herhangi bir zarara uğramışsa, masraf yapmak zorunda kalmışsa; saklatan bunu tazminle yükümlüdür.		
• Bu sözleşme ile elde bulundurmanın devri vardır.	• Edim tipi FACERE'dir.	
• Karşılıksızdır. Para istenirse ESER SÖZLEŞMESİ olurdu! Bunu bil!	• İyi niyet sözleşmesidir. Davası da iyi niyet davasıdır.	

d. Rehin Sözleşmesi (Pignus)

Rehin sözleşmesi, rehin verenin borcunu teminat altına almak amacıyla alacaklıya (rehin alana) taşınır veya taşınmaz bir malın zilyetliğinin devredilmesiyle oluşan sözleşmedir.

• Ayni sözleşmedir.	• Consensus + RES gerekir.	• Parça borcu doğar.
• Edim tipi DARE.	• Zilyetlik devri vardır.	• Eksik 2 tarafa borç yükler. Asıl borçlu **rehin alan**. Çünkü borç ödenince malı geri verecek!
• Rehin alan kişi bu malı kullanamaz. Yoksa kullanım hırsızlığı işlemiş olur.		
• Rehin sözleşmesi iyi niyet sözleşmesidir. Bu sözleşmenin davası da iyi niyet davasıdır.		
LEX COMMİSSORİA YASAĞI (M.S. 326)	326 yılından sonra rehin sözleşmesinde; eğer borç ödenmezse rehin konusu mal satılır, borç bunun içinden alınır. Artan iade edilir. **Türk Hukukunda Da Lex Commissoria Yasağı Aynen Vardır!**	

REHİN HAKKI VS. REHİN SÖZLEŞMESİ

Bir kimse bazı mallarını borcuna teminat olarak göstermek isterse ve fakat elinden çıkarmak istemezse rehin anlaşması yapmak gerekir. Buna **rehin hakkı** denir.

Rehin hakkı, rehin sözleşmesinden farklıdır. Rehin hakkı da yine alacağı teminat altına almak için yapılır. Borç ödenmezse mal satılarak alacak onun içinden alınır, yine artan iade edilir. Ancak;

➔ Rehin hakkı şekilsiz sözleşme ile (pactum ile) verilir.

➔ Rehin hakkı verilirken RES'e gerek yoktur. Malın zilyetliği karşı tarafa verilmez. Eğer RES gerçekleşir ise Rehin Hakkı verilmesi değil Rehin Sözleşmesi söz konusu olur.

2-RIZAİ AKİTLER (consensus contrahitur)

Hiçbir şekle gerek olmadan tarafların rızası ile "solo consensu" oluşurlar. Ius gentium içinde doğum ius civile ye dahil olmuşlardır. **Sadece Consensus Yetiyor.**
***Türk hukukunda elden bağışlama sözleşmesi dışındaki tüm sözleşmeler rızai akit tipindedir.

a. Satış Sözleşmesi (Alım-Satım Sözleşmesi / Emptio-Venditio)	
Satıcının bir malı teslim etmeyi, alıcının da satış bedeli olarak bir miktar para ödemeyi üstlendiği sözleşmedir. Özellikleri:	
• Rızai bir sözleşmedir	• Sözleşmenin kurulması için sözleşme (uzlaşma) gerekli ve yeterlidir.
• Bona fides(iyi niyet) esasında dayanan bir iyi niyet sözleşmesidir.	• Tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşmedir.
• Her iki tarafın da menfaati var (fayda prensibi gelsin akla). Sorumluluk ağırdır!	• Parça veya çeşit borcu olabilmesi mümkündür.
• Alıcının borcu belli bir miktar paradır. Alıcı, mala karşılık mal veriyor olsa trampa olurdu.	

Bağlanma Parası	Satış sözleşmesi yapıldığına delil olması için bir yüzük veya bir miktar para verilir. Bu miktar satış bedelinden düşülür veya gerektiğinde iade edilir.
Cayma Parası	Sözleşme yapılırken cayma parası verilir ise; alıcı cayarsa bu para satıcıda kalır. Satıcı cayarsa 2 katını alıcıya öder. Eğer sözleşmeden cayan birisi olmazsa verilen cayma parası bedelden düşülür.
Roma'da Gabin	Roma'da M.S. 6. yüzyıla kadar devlet fiyatlara müdahale etmemiştir. M.S. 6. yüzyıl sonrasında ise kural ➔ Satıcı zor durumda kalır ve malı % 50'sinden az bedele satarsa daha sonra parayı iade edip malını geri istemesi mümkündür.
Roma'da Ödemezlik Def'i	➔ Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde, ➔ Bir tarafın edimini sonra ifa etme hakkı olmadıkça ➔ Karşı tarafın edimini talep etmek için, ➔ Kendi borcunu ödemiş / ödemeyi teklif etmiş olmalıdır.
Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde borçlu kendi borcunu ifa etmemiş olmasına rağmen alacağını talep ediyorsa diğer borçlunun borcunu ifa etmekten kaçınabilmesine ***Ödemezlik Def'i*** denir.	

SATIŞ SÖZLEŞMESİNDE MALDA AYIP MESELESİ

Malda Maddi Ayıp	Satıcı, özgülendiği ekonomik amaç ve kullanım yönü bakımından malın değerini ve elverişliliğini ortadan kaldıran veya azaltan eksikliklerin bulunmamasını sağlama sorumluluğu altındadır. Böyle bir eksiklik – ayıp varsa satıcının sorumluluğu söz konusu olur.
Malda Hukuki Ayıp	Malın hukuki durumundaki problemlerdir.

Roma'nın 3 Devrinde Maddi Ayıptan Sorumluluk	
1-IUS CIVILE	Satıcının sorumluluğu hafif. Sadece belli özelliklerin var olduğuna ilişkin veya eksik olmadığına ilişkin taahhüt vermişse sorumludur.
2-IUS HONORARIUM	Satıcının sorumluluğu taahhüt olmasa bile vardır. Ancak bu her malda yok. Sadece köle ve hayvan satışında sorumluluk vardır. Burada mal ayıplı çıkarsa alıcıya 2 imkan getirilmiştir. • Actio Redhibitoria: Sözleşmeden dönme. Ayıbı öğrenmeden itibaren 6 ay içinde. • Actio Quanti Minoris: Bedelden indirim. Ayıbı öğrenmeden itibaren 1 yıl içinde.
3-IUS TINIANUS	Ius Honorarium döneminde yalnızca 2 tür malda verilen haklar artık bütün mal satışları için geçerli hale getirilmiştir.

GELECEKTE ELDE EDİLECEK OLAN ÜRÜNLERİN SATIŞI
Satış sözleşmesi için malın o anda var olması gerekli değildir. Sözleşme, geciktirici şarta bağlanabilir. **Örneğin** atın doğacak olan yavrusu, gelecek senenin hasadı, bu şekilde satılabilir. Burada şart gerçekleşmezse; örneğin hamile atın yavrusu ölü doğarsa, veya bütün ekinler telef olur da hasat toplanamazsa sözleşme geçersiz olur.

Locatio Condictio Sözleşmeleri (Kira, Eser, İş)		
1-Kira Sözleşmesi (Rei)	**2-Eser Sözleşmesi (Rei)**	**3-Hizmet Sözleşmesi (Operarum)**
• Locator: Kiraya Veren • Conductor: Kiracı	• Locator: İş Sahibi • Conductor: Yüklenici (İşi Yapan)	• Locator: İşçi • Conductor: İşveren
Genel Özellikleri	• Rızai bir sözleşmedir □Consensus gerekli ve yeterli • Tam 2 tarafa borç yükleyen sözleşmelerdir.	• 2 tarafın da menfaati vardır. Sorumluluk ağırdır. • Hukuki işlemler ayrımında; borçlandırıcı hukuki işlemdir.

1-Kira Sözleşmesi (Rei)	Kira sözleşmesi, kiraya verenin bir malın kullanımını ve yararlanmayı kiracıya bırakmayı; kiracının da buna karşılık kira bedelini ödemeyi üstlendiği sözleşmedir.		
Özellikleri ;	• Rızai Sözleşmedir ➔Consensus (Uzlaşma) yeter.	• Tam 2 tarafa borç yükler.	• İki tarafın da menfaati vardır. Bu yüzden tarafların sorumlulukları ağırdır.
	• Borçlandırıcı hukuki işlemdir.	• İyi niyet sözleşmesidir, davası da iyi niyet davasıdır.	
	• Kira sözleşmesinde malın hasarına veya kullanılamaz hale gelmesine kiraya veren katlanır. **Örnek**: 12 ay peşin kira verdin, 6 ay sonra ev yandı. Sen kusursuz isen ev sahibi geri kalan 6 aylık kirayı sana iade etmekle yükümlüdür. Kiraya veren, sözleşme süresi sona ermeden kiralık malını satıp devredebilir. Bu durumda yeni malik kiracıyı çıkarabilir. Çünkü kira sözleşmesinden nispi bir alacak hakkı doğuyor. Bu eski malike karşı ileri sürülebilir. Yeni malik ayni bir hak olan mülkiyet hakkını öne sürüp kiracıyı çıkarabilir. Bu durumda kiracı, eski malike giderek tüm zararlarını talep eder.		

2-Eser Sözleşmesi (Rei)	Eser sözleşmesi, yüklenicinin bir eser meydana getirmeyi, iş sahibinin de bunun karşılığı bir bedel ödemeyi üstlenmesiyle meydana gelir. **Örnekler**: Çatı tamiri, boru tamiri, elbise dikimi, yüzük yaptırma, ata aşı yaptırma, heykel yapma gibi.		
Özellikleri ;	• Rızai sözleşme ➔ Consensus	• Tam iki tarafa borç yükler.	• Borçlandırıcı işlemdir.
	• 2 tarafın da menfaati olduğundan sorumluluk ağırdır.	• İyi niyet sözleşmesi ve davası iyi niyet davasıdır.	
	• Malzemenin iş sahibi yani işi yaptıran tarafından verilmesi zorunludur. YOKSA SATIŞ SÖZLEŞMESİ OLUR		
	• Yüklenici, kendi kişisel yeteneğinin gerekmediği yerde işi yardımcısına yaptırabilir. Yardımcılarının verdiği zararlardan da kendisi sorumlu olur.		

3-Hizmet Sözleşmesi (operarum)	Hizmet sözleşmesi, işçinin işverene bağımlı olarak belirli bir süreyle iş görmeyi ve işverenin de ona zamana veya yapılan işe göre ücret ödemeyi üstlendiği sözleşmedir.		
Özellikleri ;	Rızai sözleşmedir➔ consensus	Tam 2 tarafa borç yükler.	Borçlandırıcı işlemdir.
	2 tarafın da menfaati olduğundan sorumluluk ağırdır.	İyi niyet sözleşmesi ve davası iyi niyet davasıdır.	
	Dikkat! : Hizmet ve eser sözleşmesini asla karıştırmayalım. **Örn**: evine sıhhi tesisatçı geliyorsa ➔ Eser Tesisatçı ile çırağının arasında olan ilişki ise ➔ Hizmet.		

Ortaklık Sözleşmesi (Societas)	İki ya da daha fazla kişinin, mallarını ve/veya emeklerini ortak ve meşru bir amaca ulaşmak üzere birleştirmeyi üstlenmeleri ile oluşan sözleşmedir.		
Özellikleri ;	Rızai sözleşmedir➔ Consensus	İyi niyet sözleşmesidir.	Ortaklık kurma niyet ve iradesi biterse ortaklık biter.
	Ortaklardan biri yükümlülüklerini yerine getirmiyorsa diğer ortağın açacağı davanın adı ACTİO PRO SOCİO'dur		
	Ortaklar arası dolaylı temsil vardır. 3. kişi ile yapılan işlemlerden doğan hak ve borçların diğer ortağa devri gerekir.		
	Ortaklığa yeni birinin katılımı için tüm ortakların onayı gerekir.		
	Ortaklardan birinin 3. kişi ile yaptığı sözleşmelerden sadece o ortak sorumludur. **Örneğin;** ortak olup hayvancılık yapıyor A ve B. A biri ile sözleşme yapmış ve 2 inek satmıştır. İneklerin hastalıklı çıkması sonucu A'ya dava açılır ve zararı ondan alırlar. B'ye başvuramazlar.		

İSİMSİZ SÖZLEŞMELER (AKİTLER)

Roma'da sözleşmeler sınırlı sayıda idi ve Ius Civile içinde yer alan sözleşmelere dava hakkı verilmişti. Bunların dışındaki sözleşmelerde dava hakkı yoktu. Ancak zamanla ticari hayatta bu sözleşmeler yetersiz kalınca başka sözleşme tiplerine de dava hakkı verilmiştir. Bunlara isimsiz sözleşmeler (akitler) denir.

İsimsiz akitler Iustinianus tarafından 4 gruba ayrılır. Bunlar

1. **DO UT DES** (veriyorum, vermen için) ➔ TRAMPA benzeri
2. **DO UT FACİAS** (veriyorum, yapman için) ➔Örn: Ben sana telefon vereyim sen boya yap.
3. **FACİO UT DES** (yapıyorum, vermen için) ➔ Örn: Duvarını boyayayım bana süt ver.
4. **FACİO UT FACİAS** (yapıyorum, yapman için) Örn: Boyamı yap çiçeklerini sulayayım.

***** En Önemli İsimsiz Akitler**

1-Trampa (Permutatio)	**Do ut des** tipinin örneğidir. Malın malla değişimidir.
2- Aestimatum	Taraflardan birisi, diğerini kıymeti belli bir malı satması için verir. Diğer taraf satarsa bedelini, satmazsa malı iade ederdi.
3- İğreti (Precarium)	Ariyete benzer şekilde daha ziyade taşınmazlar olmak üzere malların iğreti denilen precerium şeklinde de verildiği görülmektedir.
4-Uzlaşma (Transactio)	İki taraf karşılıklı olarak bazı haklarından vazgeçer aralarında mevcut bir ihtilafı ortadan kaldırır veya çıkacak bir ihtilafı önlerlerdi.

VEKALETSİZ İŞ GÖRME

Vekaletsiz iş görme; işi gören kişinin, iş sahibinin işlerini, onun yararına görmek amacıyla işe girişmesi ile meydana gelir. Vekaletsiz iş görme olması için objektif ve sübjektif unsurlar gerekir.

Örnek: Tatildeyken su boruların patladı ve komşun bunu senin yerine tamir ettirdi. Veyahut sen haçlı seferlerinde iken evinin duvarı yıkıldı. Komşun da buraya yeni bir duvar ördü. Bu senin yararına oluyor. Veyahut tatildeyken elektrik faturan geldi, elektriğin kesilmesin diye komşun kendi cebinden faturanı ödemiş. Bunlar vekaletsiz iş görmenin örnekleridir.

Objektif Unsurlar	Subjektif Unsurlar
1) İş Görme 2) İşin Başkasına Ait Olması	1. İşi Görenin Serbest İradeyle Hareketi 2. Başkasının İşini Yürütme Niyeti 3. İşin İş Sahibi Yararına Uygun Görülmesi

- Vekaletsiz iş görme, sözleşmeye benzer niteliği sebebiyle sözleşme benzeri olarak nitelendirilir.
- Vekaletsiz iş görmeden eksik iki taraflı borç ilişkisi doğar. İş gören, üstüne aldığı işi gereği gibi yerine getirmekle yükümlüdür. İş sahibi ise masrafları ödeme borcu altındadır.
- İş gören taraf, bütün kusurlarından sorumludur.
- İyi niyete tabii bir borç ilişkisi doğar, iyi niyet davası açılır.

SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME

Bir kimsenin malvarlığında, hukuka uygun bir sebep olmaksızın; diğer bir kimsenin aleyhine zararına olarak bir artış gerçekleşiyorsa buna sebepsiz zenginleşme denir. Klasik devirde sebepsiz zenginleşmenin 2 şartı vardır. Bunlar;

1) Bir malın mülkiyetinin devredilmiş olması.	2) Bu devrin mevcut olmayan bir sebeple yapılmış olması.

Örneğin: Ödediğim kirayı, ödemedim sanarak tekrar ödersem sebepsiz zenginleşme olur.
-Sebepsiz zenginleşme durumunda zarara uğrayan kişi ŞAHSİ BİR DAVA ile bunu geri isteyebilir.

Roma hukukunda sebepsiz zenginleşen kişinin – iyi niyetli – olması gerekir. Yoksa hırsızlık suçu işlemiş olur.

HAKSIZ FİİLLER

Haksız fiilin 4 şartı vardır: 1) **Hukuka Aykırı Fiil**, 2) **Kusur (Kast Veya Ihmal)**, 3) **Zarar**, 4) **Illiyet Bağı.** Haksız fiil olursa zarar veren kişi bu zararını tazmin etmelidir.

Hırsızlık (Furtum)	Başkasına ait bir malı, kasten ve gizlice kendine mal etmek amacıyla götürmektir. Roma'da hırsızlık kavramı özel hukuk içindedir. Çalan kişi suçüstü yakalanırsa malın 4 katını, sonradan yakalanırsa 2 katını mal sahibine ceza olarak ödeyecektir. Hırsızlıktan doğan dava **actio furti davası**dır.
Gasp (Rapina):	Başkasına ait bir malın cebir ve güç kullanılarak alınması gasptır. 1 sene içinde yakalanırsa mal sahibine değerinin 4 katı, 1 seneden sonra yakalanırsa malın değerini ceza olarak mal sahibine öder. Gasptan doğan dava **actio rapina davası**dır.
Mala Verilen Haksız Zarar	Başkasının malına hukuka aykırı olarak kasten veya ihmal ile zarar verilmesidir. Borçlar hukukundaki haksız fiilin kökeni buradan gelmektedir.

Hepimize İyi Çalışmalar Arkadaşlar ☺ Kolay Gelsin..
Melih KORKMAZ